

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

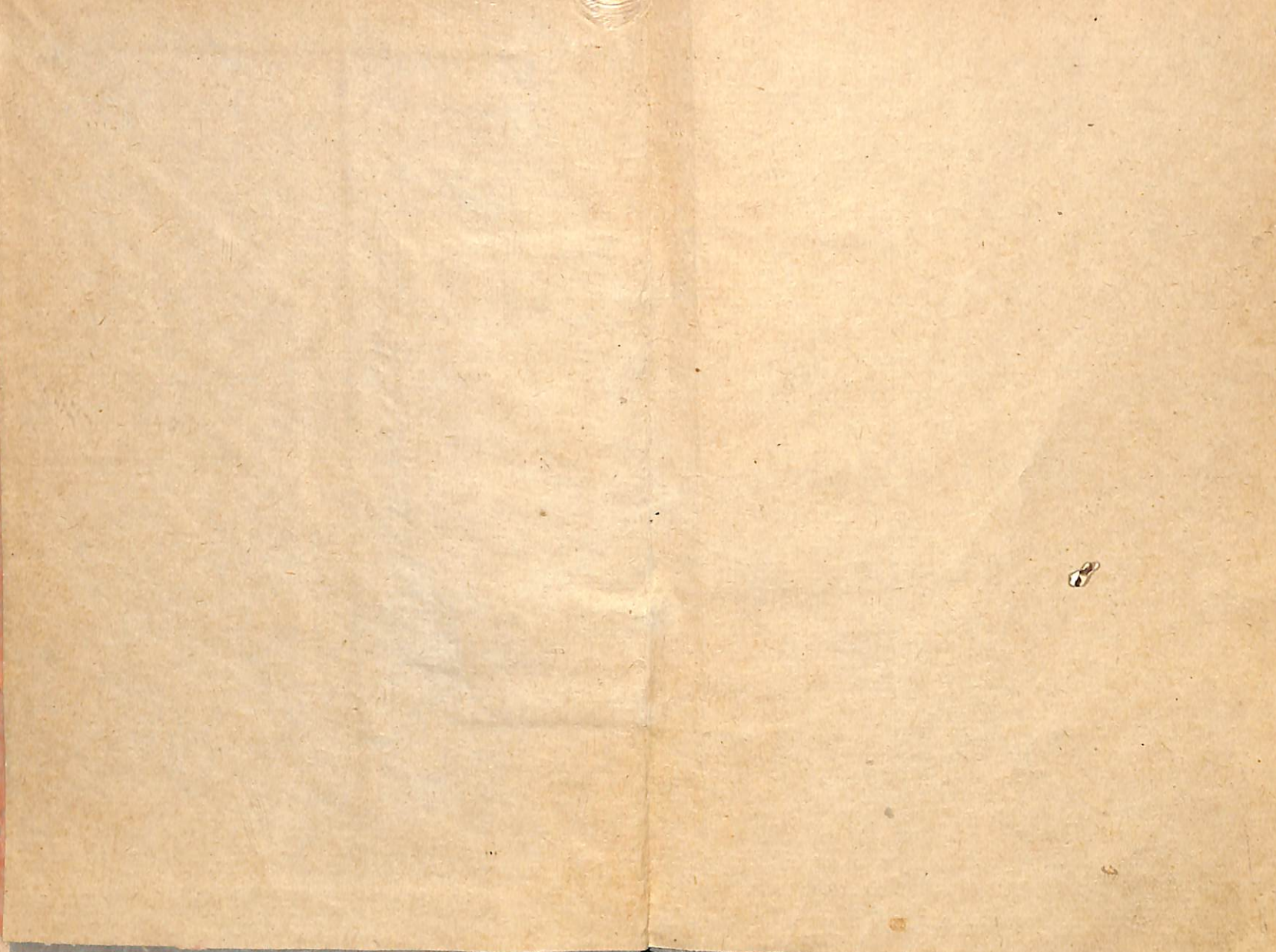
պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

84
4-78

20 APR 2006
19 NOV 2010

87
478
ւր.

ՊԵՏՐՈՍ ԳՕՌՆԷՅԼ

Ն Ի Կ Ո Մ Ի Դ Է Ս

ՈՂԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

Ի Հ Ի Ն Գ Հ Ա Ն Դ Է Ս Ս

Թ Ա Ր Գ Մ Ա Ն Ե Ա Ց

4926
4927

Լ . Գ Ր Ի Գ Ո Ր Վ . Ճ Է Լ Ա Լ

Ի ՄԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԷՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի Տ Պ Ա Ր Ա Ն Ի Մ Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Ց

1905

5 # 02 . 39 . # 5

18 NOV 2010
10 APR 2008

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ԿՐԹԱԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԵՎ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ
ՊՐԻՆՏԵՐՆԵՐԻ
ԿԵՆՏՐՈՆ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ԿՐԹԱԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԵՎ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ
ՊՐԻՆՏԵՐՆԵՐԻ
ԿԵՆՏՐՈՆ

Ն Ի Կ Ո Մ Ի Դ Ե Ս

ՈՂԵԲԵՐԳՈՒԹԻԹԵՆ ?

7-րանա 48

2187-1001

24.05.2013

6265

5 4 :

Հ. Գ. Ս. Բ. Ս. Բ.

1001-4926

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

Նիկոմիդէս (Nicomède) ողբերգութիւնը, ժամանակի կարգաւ քանկեմքերոյ քանկեմք ըստիւնը և անձին Գունկէյի (Պետրոսի): Իրեն յորս անունի ողբերգութիւններուն (Սիւս, Ուրաւիս, Կիննա և Պոլիստոս) կարգին կարգի կրոյ կօրն ըստիւն ողբերգութիւնը կրոյ կօրն ըստիւն (Հապտունա, Մահ Պոմպիլի, Նիկոմիդէս, Տօն Սանշ, Սերաօրիս, Ոթոն և Հերակլիս), յորս զեղեցկութեանը և ըստ քերտիւններ ալ կ'երեւին:

Առաջին անգամ ներկայացուած է Նիկոմիդէս ի Քարից 1651 տարույն սկիզբները քաղաւորին սոյնըստիւն զերտաններին: Իսկ 1658ին, Մօլիերի զերտաննախաւորը ևնա-

6
ցոց գայն Լուսիբի հին պարստին մէջ մեծին
Լուսովիկոս ԺԻԻ առջև:

Որովհետև ըստ ոչ սովորուած Գօռ-
նէյի, ծաղրարանական և երգիծարանական
խօսքեր կան այս ողբերգութեան մէջ Նիկո-
միդեսի բերանը, շատ դժուարին էր այս
ղերը. և հռչակաւոր Պարոնէի համար կ'ըստէի
րէ աննման կերպով կը ձեռագրենք գայն,
այնպիսի վսեմութիւն տարով ծաղր խօսքե-
րուն, որ ողբախաղը կատակախաղի չէր դառ-
նար: Կը պատմեն րէ երբ 1756ին բազա-
ւորական ղերասանք ևօրէն քատրոնէի վրայ
հաննէցին զՆիկոմիդէս, Ողբերգութեան անկեր-
գութիւն (Tragi-comédie) տխուրսով ազդե-
հրատարակեցին: Սակայն Բաշխօյ կը յաշե-
րու րէ այնպիսի վաշտուն և ընտիր ևերկաշա-
քուն մի եղանակով և այնպիսի ընդուն-
ներգութեան գտաւ հանդիսականներէն, որ անկե-
տաքը սգորագրին վրայ ողբերգութիւն տխու-
րուր դրին: — Նիկոմիդեսի ղերը ձեռագրե-
նոյ ղերասաններն եղան անցեալ դարերուն
մէջ, բաց ի Պարոնէն, Ֆլորիտօր, Կրանփալ,
հռչակաւորն Լըքիս, և Մօլէ, անկեն ալ ևնա-
ւաւոր: Իսկ Լաւոյիկեայ ղերը յոյժ ընտիր
ձեռագրեողներուն մէջ յիշենք գորիտրոյն Լը-

7
գուսիտօր, և մանաւանդ օրիտրոյ Գիեռօն հռչա-
կաւոր ղերասանութիւն:

Պրոշխաւ Բ բազաւորեց ի Բիւրանիս
Փոքր Ասիոյ՝ 192 տարիէն մինչև ի 148
ամն ևս ի իսկ ղերիստոս:

Նիկոմիդեսի բնագիրն ոտանաւոր է, և հինգ
Հանդեսները կը պարտնակեն 1854 տոյ:

Պետրոս Գօռնէյ ծնած է ի Ռոմանի 1606
ամի, և մեռած ի Բարից ի 1684: Փաս-
տարանորեանք սկսաւ իր ընթացքը յետոյ
քանաստեղծութեան տարով ինքզինքը, ևս ի
կատակերգութիւններ յօրինեց և ձեռագրեց
տուաւ քատրոնէի վրայ, որոնց առաջինն և
դաւ Մէլից, 1629 տարւոյն մէջ: 1635ին
գրեց առաջին անգամ ողբերգութիւն մի,
Մէդէս. իսկ յաջորդ տարին խաղցը-
նեց տուաւ զՍիս, որ ընդդէմ ևսխանձոտ-
ներու յանդակեցին շորք Գաղիոյ հիաց-
մանն սրժանացաւ, և Գօռնէյի մանորէն
ետաքը անմահացոց իր անունը:

Սասիսօսն անունաւք կատակերգութիւնը
1642ին ևերկաշաղկեց տուաւ, որ շատ ըն-
տիր է և կրնայ ըստի որ Մօլիէրէի կա-
տակերգութիւններուն ևսխաւաւորն էր:

Վերը յիշեցինք Գունեյի ստաշին և եր-
կրորդ կարգի ողբերգութիւններն, որոնց մէջ
իր մեծ, փսեմական և ազնեցիկ հանձարը
կը փայլի: Իսկ մնացած ողբերգութեանց մէջ,
որ բազմաթիւ են, իր տաղանդին ակնբռնը
զգայի է, և արուեստակեաց պերճաշիւն
կը նշմարուի. րեպես տեղ տեղ յան-
կարծ դաշտ կը ցայտէ իր հանձարին պիշ-
րիչ ցորնուէրը և կը գրաւէ զսիրտ: 1659 ին
ներկայացրնէ ստաւ «Գլխիս» ողբերգութիւ-
նը, որ բառական յաջողութիւն ունեցաւ:

Իր կենաց վերջին տարիներն աղքատ
տուրքեանք անցուց զաղղիական ողբերգութեան
հայրը:

Գաղղիական Ճեմարանի ակնբռն էր 1647 եւ
յ. վեր:

Ա Ն Չ Ի Ն Ք

ՊՐՈՒՍԻԱՍ, Թագաւոր Բելժանիոյ.

ՓԼԱՄԻՆԵՌՈՍ, դեպքան Հոովմայ.

ԱՐՄԻՆՈՅԷ, Էրկրորդ ամուսին Պրուսեայ.

ԼԱԻՈՒԻԿԷ, Թագուհի Հայոց.

ՆԻԿՈՄԻԿԷՍ, անդրանիկ որդի Պրուսեայ, առաջին
ամուսնէն.

ԱՏՏԱԼՈՍ, որդի Պրուսեայ և Արսինոյեայ.

ԱՐԱՍՊ, հրամանատար Պրուսեայ Թիկնապահ գնդին.

ԿԼԷՈՆԷ, մտերմուհի Արսինոյեայ:

Տեսարան է ի Նիկովիդիա:

ՀԱՆԴԵՍ ԱՌԱՋԻՆ

Ն Ի Կ Ո Մ Ի Դ Է Ս

ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՊԵՏՐՈՍ ԳՕՌԵԷՅԼԻ

ՀԱՆԴԷՍ ԱՌԱՋԻՆ

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

Աիկամիդոս, Լառոպիկէ:

ԼԱՒՈՒԹԻԿԷ՛. — Յեա այսչափ յաղթանակներուդ
բազցր է ինձ տեսնել, աէր իմ, որ իմ սէրս սրտիդ
մէջ դեռ կ'իշխէ, և տեսնել որ այդչափ մեծ աշխար-
հակալ մի, թէպէտ գլուխը դափնեայ պսակներով ճած-
կուած, հանդերձ այսու ինձմէ տիրապետուած է, և
իբ աշխատանքովն վատըկած համայն փառքը պան-
ճախի նուէր կ'ընծայէ իմ ակար արժանիքիս: Սակայն
թէպէտ երկինք այդչափ բարերար են ինձի, սիրտս է
անարեկ և կը խորշի ուրախութենէ: Յանկալի չէ ինձ
դքեզ տեսնելը. զի իմ սիրտդեղ սիրտս՝ քեզի համար
վասնգաւոր ընակարան կը գաւաւ արքունիքը: Խորթ
մայրդ է հոս տիրողը. և հայրդ, թագաւորն, անոր
աչքովը կը տեսնէ ամէն բան, զանկեայ միայն կը յար-
զէ, և անոր կամքը միայն՝ իրեն կատարելուն է: Ասով
չափէ կենացդ ապահովութիւնը: Քեզի դէմ ունեցած
իր ասելիէ կը նորոգուի և կը զօրանայ: Եղբայրդ, իբ
որդին, որ քիչ տունէն ի վեր հոս գարձած եկած է...

ՆԻԿՈՄԻԴԻՅՍ. - Գիտեմ, իշխանուհիդ, որ չբաժնուիր բողոքի: Գիտեմ որ Հռոմէացեցեք, որոնց բողոքի պատանդի էր, ճամբայ դին զինքը արժանապատիւ գործի մի համար. Փլամինիոս Աննիբաղի մատուցած էր բրբեւ աղիտաբեր փոխարէն սակարկած էր այս ընծայն: Գիտեմ որ թագաւորն իր ամուսնոյն հրամանին վրայ՝ պիտի մատնէր այս դիւցազնը, եթէ Աննիբաղ ինքը պիտի մատնէր այս դիւցազնը՝ ազատած չըլլար ի Հռոմ երթէն, և իր մահուամբը խափանած չըլլար այն չբեղազարդ հանդէսներն, որ պատրաստած էին իր անուհէն սարսփող Հռոմէացեցեցեք: Արջին պատերազմովս միացուցեր էի ամբողջ կապագովկայն՝ Բիւթանիոյ. սակայն այս լուրին վրայ, լցեալ բարկութեամբ՝ դաստիարակ կորսնցընելուս վրայ, և զքեզ կորսնցընելու վախով, թողուցի իմ բնակա թէւագինեայ ձեռքը, և թուցելով եկայ հոս յօգնութիւն իմ թագուհւոյս: Պէտք ունէիր օգնութեան, դշխոյդ իմ, իբրք կը տեսնեմ. ուրովհետեւ Փլամինիոս դեռ կը յօգնեցընէ թախանձանքովն զթագաւորը: Թէ որ իր գալստեան պատճառն եղաւ ինչն զթագաւորը: Թէ որ իր գալստեան պատճառն եղաւ Աննիբաղ, անոր մահուոնէն ետքը այսչափ երկար ատեն հոս մնալն՝ ուրիշ նպատակ մի ալ ունի: Կը համարիմ որ դու ես միայն զինքը հոս բռնողը. կ'ուզէ օրնել եղբօրս զքեզ յօգնեցընելու:

ԼԱՒՈՒԴԻԿԷ. - Չեմ ուզեր տարակուսիլ որ հռոմէական առաքինութեամբն թագուհւոյն շահուն շատագով չկենայ եռանդեամբ: Թագուհւոյն զԱննիբաղ գոհնել իրեն, կը ստիպէ զՓլամինիոս գործակցութեան անոր կուսոյն, և կտակածելի կ'ընէ ինձ զինքը: Սակայն մինչեւ հիմա զանդատելու առիթ չեմ նկատեր. և ինչ բանի ալ որ ձեռնամուռն ըլլայ, դու ինչ վախնալիք ունիս: Իմ փառքը և իմ սէրս շատ քիչ պիտի ազդէին յես, որ պէտք ունենայի ներկայութեանդ՝ հաւատարմութիւնս անասան պահելու համար, և կաւորնայի բունն մոնեզնութեանը՝ զԱտուալոս նախագահել Ասիոյ յաղթականին. զԱտուալոս, զոր իբրեւ պատանդ մուտցին Հռոմէացեցեք, մանաւանդ թէ գերի

նուկեցին զինքը, առանց ուրիշ զգացմունք դնելու. անոր սրտին մէջ՝ բայց եթէ ճառայական երկիւղ, որով կը զողայ արծիւ մի տեսած ատենը, և կը մեծարէ քաղաքապետութեան պաշտօնեայն անգամ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՅՍ. - Շատ աւելի կ'ընտրեմ մահը, քան թէ իմ նախանձարեկ ոգիս քեզի անարժան այդպիսի զգացումներ յղանայ: Իսպանացի բռնութիւնէն կը վախնամ, և ոչ թէ քու տկարանալէդ. և որովհետեւ Հռոմ մեզի դէմ կ'ողկուորի...

ԼԱՒՈՒԴԻԿԷ. - Թագուհի եմ, տէր իմ, և թէպէտ Հռոմ որոտայ, ոչ ինքն և ոչ ձեր թագաւորը կրնան ինձ հրամայել: Իրաւ թագաւորը խնամակալու գրուած է իմ ծաղիկ հասակիս, սակայն իմ հօրս հրամանները կատարելու պայմանաւ: Հայրս զիս քեզի շնորհեց. և լաց ինձմէ՝ ոչ որ իշխանութիւն ունի այս գաշինքն աւրելու, և ինձի ուրիշ տէր մի որոշելու: Իր և իմ հրամանաւս, Հայաստանի թագուհին՝ Բիւթանիոյ թագաւորին ժառանգին սեփականուած է, և ոչ երբէք այնչափ վատութեան պիտի հասցընէ իր սիրտն, որ խոնարհի մինչեւ հպատակի մի հետ ամուսնանալու: Հանդիստ եղիր:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՅՍ. - Կրնամ, ո՞ր դշխոյ, հանդիստ ըլլալ, երբ կը տեսնեմ զքեզ կնոջ մի զայրոյթիմ զատապարտուած, որ ամենակարող ըլլալով հոս, ո՞ր և է բանի գործ գնելն օրինաւոր պիտի համարի, իր որդւոյն թագաւորելը տեսնելու բազմ ունենալու համար: Չկայ սրբազան խոտուած մի՞ որուն ինքը չդրժէ: Նա որ մատնեց զԱննիբաղ, կարող է զքեզ բռնադատել. և այնչափ միայն հաւատարմութիւն պիտի ցուցընէ քեզի, որչափ հիւրութեան իրաւանց ցոյց տուաւ:

ԼԱՒՈՒԴԻԿԷ. - Սակայն բնութեան կապերն ինչ առաւելութիւն ունին, որ զքեզ անվախ կ'ընեն իրմէն՝ յես այսպիսի հաւատարմութեան: Տէր իմ, քու

գարձդ հոս՝ փոխանակ իր հարուածներն ի չիր հանելու, վտանգի մէջ կը ձգէ գրեց, և քեզմէ ետքը՝ զիս: Որովհետեւ անհրաման եղաւ դարձդ, ոճիր պիտի համարուի: Եւ քիչ ատենէն մայր և որդի, չկարենալով ինձի մնասել, գրեց առաջին զոհ պիտի ուզենան ընել իրենց: Պետք ունիմ քեզի վախէս որ զիս պիտի բռնադատեն. սակայն միանգամայն պէտք ալ ունիմ որ թագաւորն, և նոյն իսկ թագուհին վախնան քեզմէ: Դարձիր ի բանակն, և զիս պաշտպանելու համար՝ ցոյց տուր հարիւր հազար բաղուկներ որ պատրաստ ըլլան իմ վրէժս առնելու: Սևոքիդ մէջ զօրութիւն ունենալէն ետքը խօսէ, և իրենց հարուածներէն հեռու ըլլալէդ յետոյ: Եթէ կարենան գրեց հոս պահել, ալ աներկիւղ են ըստ ամենայնի: Եւ ընուս յոյս մի գնեք որտիղ վեհանձնութեան վրայ, և ոչ անուանող հուշակի վրայ, որ հարիւրաւոր անգամ յայթափան հանդիսացած է: Որչափ ալ գերազանց ըլլայ քու քաջութիւնդ, հոս այս տեղւոյն մէջ՝ երկու բաղուկ միայն ունիս ուրիշներուն պէս. և եթէ համօրէն աշխարհի սիրոյն և ասուգողին առարկայն ալ ըլլաս, սի որ կը մտնէ այս պալատը, իր գլուխը թագաւորինն է: Կը կրկնեմ ըսելու քեզի, դարձիր ի բանակն. արքունեաց համբաւ միայն հասցուր. քու վիճակդ ապահովցուր, իմ վիճակս ապահովելու համար: Այսպէս ըրէ որ քեզմէ վախնան, և ես այն ատեն վախնալիք չեմ ունենար:

ՆԻԿՈՍԻԻՅՍ. - Գառնամ ի բանակն: Ա՛հ, գիտցիր որ թագուհին մարդասպաններ կը ցանէ անոր մէջ, զորս վարձատրողն իր ատելութիւնն է: Երկու այսպիսիք երեւան ելան բանակին մէջ. բերի գանոնք ինձի հետ, որպէս զի ըմբերանեմ թագուհին, և թագաւորին խարուած աչքը բանամ: Թեպէտ անոր ամուսինն է, սակայն իմ ալ հայրս է. և եթէ հայրս լուցընել ուզենայ ընտելեան ձայնը, այն երեք թագաւորութիւններու արքունի գաւազանները զորոնք իմ բազուկս աւելցուցին իր միտպետութեան վրայ՝ անոնք պիտի խօսին ընտելեան տեղ, և պիտի շարեն: Թե որ ձախող

1001
4966

լաղըն՝ որ իմ մահուան հետամուտ է, կը դաւաճանէ ինձ եթէ արքունեաց մէջ և եթէ ի բանակին, և թէ որ փոխողն՝ հաւասարապէս ամեն տեղ ետեւէս կը վազէ, կ'ուզեն խափանել որ աչացդ առջեւ մեռնելու պատիւն ունենամ:

ԼԱՆՈՂԻԿԻՅ. - Ու՛. սպասե՛տե՛ք շեմ ըսեր քեզի որ կը դողամ, այլ կ'ըսեմ՝ որ եթէ հարկ է մեռնիլ, ի միասին կը մեռնինք:

Ջրահաւորներ արիութեամբ, և անշուշտ կը դողացընենք զանոնք, որ վաս նենգաւորութեամբ կը յուսան ճմլել զեզ: Հոս ժողովուրդը կը սիրէ զքեզ, և կ'առէ այն անարժան սիրտ ունեցողները. և այդչափ բազմութեան հոգիներու վրայ տիրելը նշան է մեծ զօրութեանդ: — Բայց եղբայր, Ատուարս, դեպ ի հոս կ'ուղղէ իւր քայլերը:

ՆԻԿՈՍԻԻՅՍ. - Յայտարարեա՛մ չէ նա զիս. մի ձանձըրներ:

ՏԵՍԻԼ ՆԻԿՈՍԻՅ

Լաւոյիկի, Նիկոմիդիս, Ատուարս:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Ի՛նչ է այս, տիկին. միշտ անողբելի պիտի մնայ դեմքդ: Պիտի չկարենամ՝ գողունի վըրայ հանել թաղըր մէջ նայուածքիդ, հայեցուածքի մի որ խստութիւնը բոլորովին մեկզի թօթափած ըլլայ, և սրտերն իրեն յանկուցանելու ժամուն անուշուրեան մէջ գանուի:

ԼԱՆՈՂԻԿԻՅ. - Թե որ դեմքս պատշաճաւոր չէ վատըկել զքեզ, երբ միտք ունենամ գրեց առ իս գրաւելու՝ դիտեմ անուշ ուրիշ դեմք մի:

Նիկոմիդիս

ՍՏՏԱԼՈՍ. - Չես կարող վաստըկիլ զիս, զի արդէն բոլորովին քուկդ եմ:

ԼԱՒՈԳԻԿԷՍ. - Հարկ չէ ինձ ուրեմն աւելի քաղցր զէմք ցուցնելի:

ՍՏՏԱԼՈՍ. - Աղէ ի շնորհս, զիս զերեւելդ ետքը պահէ սերս ի քեզ:

ԼԱՒՈԳԻԿԷՍ. - Ինձ հաճելի բարեք մի չըլլալուն, լաւ եւս կը համարեմ քեզի դարձնել զայն:

ՍՏՏԱԼՈՍ. - Շատ քեզ յարգ կու տաս անոր, որ չես հաճիր պահել առ քեզ:

ԼԱՒՈԳԻԿԷՍ. - Ընդ հակառակն այնչափ մեծ է առ քեզ յարգանքս, որ չեմ ուզեր քաղարկել բան մի քեզմէ: Քու եւ իմ անտիճանս չեն թոյլ տար դայս: Անրող առ իս պահելու համար չեմ գիտեր ո՛ր դնեմ. գրաւուած է սիրտս. և այնչափ անդամ ըսած եմ դայս, ո՛վ իշխանդ, որ պետք չէր այլ եւս համարձակելիք այսպիսի լեզու գործածելու, որուն առաջի բերան կը համբերուի, սակայն յետոյ տաղտկալի կ'ըլլայ:

ՍՏՏԱԼՈՍ. - Քանի բողբուոր է այն՝ որ գրաւած է սիրտդ: Եւ ո՛րչափ աւելի երջանիկ կ'ըլլար ո՛վ որ կարենար այժմիկ մրցանքի ելնել և յափշտակել զայն բողբուորէն:

ԼԱՒՈԳԻԿԷՍ. - Այս ամբողջն տիրելու համար շատ դուռիններ պետք կ'ըլլայ որ կարուին, տէր իմ: Այս յաղթականը՝ գիտե՛ իր յաղթանակները պահել. և մինչեւ ցայսօր իր թշնամիները չեն գիտեր հնարք մի՛ անոր ձեռքէն ետ առնելու միանգամ տիրած բերդը:

ՍՏՏԱԼՈՍ. - Սակայն կարելի է այն կերպով յարձակում մի տալ, որ որչափ ալ քաջ ըլլայ ինքը՝ բուն նազատուի ելնելու անկէ:

ԼԱՒՈԳԻԿԷՍ. - Կարծեմ կը սխալիս:

ՍՏՏԱԼՈՍ. - Եթէ թագաւորն հրամայէ:

ԼԱՒՈԳԻԿԷՍ. - Թագաւորն, արդար և խոչեմ, ինչ որ կրնայ այն միայն կ'ուզէ:

ՍՏՏԱԼՈՍ. - Եւ ո՛ր բանի ամենահաս չէ թագաւորական մեծազօրութիւնը:

ԼԱՒՈԳԻԿԷՍ. - Սողափ գոռոզութեամբ մի խօսիլբայս, ինքը թագաւոր է, այլ ես ալ թագուհի եմ: Եւ իր իշխանութեան դո՛մն աղաչանքով և մարտավար սղորանօք միայն կրնայ բանեցնել առ իս:

ՍՏՏԱԼՈՍ. - Ոչ այսպէս. և եթէ այս կերպն ալ բանեցնէ ստեղ, մեծագոր են իւր խօսքերը քեզի նման թագուհիներու, որ իր պետութեան մէջ կը գտնուին. և եթէ թագաւորին աղաչանքն բաւական չեն, Հոռո՞ ուր ես սնայ՝ պիտի խօսի քեզի ի նպատտ ինձ:

ՆԻԿՈՄԻԿԷՍ. - Հոռո՞, իշխանդ:

ՍՏՏԱԼՈՍ. - Այ՛, Հոռո՞. կը տարակուսիս արդե՛ր:

ՆԻԿՈՄԻԿԷՍ. - Իշխանդ դու, բու կողմանէդ ես կը վախեմ որ չըլլայ թէ հոռոմայեցի մի լսէ ըսածդ: Եթէ Հոռո՞ գիտնայ որպիսի հրատուչութիւնով բողբուած ես, ոչ միայն չմատուցաներ քեզի այն օժանդակութիւնն որ կը յուսաւ, այլ մանաւանդ կը զայրանայ որ իւր բարերարեալը՝ սոյնպիսի նախառնիք կ'ընէ իր շքեղ աստիճանին, և թերեւս հոռոմեական քաղաքացոյ պանծալի տիրողսը՝ մէկէն ի մէկ վրայէդ կը քաշէ կը հանէ: Իրեն ատելութեանն արժանի ըլլալու համար տուաքեզի այս պատիւն, զոր կը նշուակեն թագուհւոյ մի սիրովը: Եւ չես գիտեր որ այժմիկ չկայ Հոռոմի համար

ոչ թագաւոր ոչ իշխան արժանի հաւասարելու իր յետին քաղաքացիներուն: Այդչափ երկար ատեն ապրելէդ ետքն այն վեհանձն ոգիներուն քով, շուտով մտոցեր եւ անոնց սկզբունքները: Վէրստացիի գոռոզութիւն՝ արժանաւոր Հռովմայ և քեզ: Լաւագոյնս հանդիսացուր վրադ հռովմայեցոյ անունն, որուն ծանրութեան տակ մենք ամէնքս կը դողանք. և փոխանակ Հայաստանի թագուհւոյն անպատեհ սիրահարութեամբդ՝ յետին խայտառակութեան նուաստացընելու զայն, հասկըցիր որ հազիւ հազ արիւրունի կամ պրետորի մի տղջիկը սրտիդ գուռը կրնայ զարնել: Գիտցիր որ զիջանելով միայն թոյլ կու տայ քեզի Հռոմ այս բարձրապատիւ ազգախառնութիւնը, ուսկից ալ անմասն պիտի մնայիր անտոհմութեանդ պատճառաւ, եթէ Հռոմ որդեգրութեան դերագոյն չնորն պարզեւելով՝ այդպիսեայ փառասիրութեան համարձակութիւն չտար քեզի: Կարէ՛, խզէ՛, խորտակէ՛ այդ ամօթալի շղթաները. թագուհիներն թող այն թագաւորներու, զորս Հռոմ կ'անդոսնէ. և ազնուագոյն իղձեր ունեցիր, որ արժանաւորիս Հռովմէն քեզի պատրաստուած բարերարութիւններուն:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Եթէ այս մարդն՝ քուկդ է, լռեցուր, գշխոյզ, և զսպէ իր ժպիտը՝ յանդգնութիւնը: Սանձեցի բարկութիւնս, թողլով որ խօսի՝ կուգէի տեսնել մինչեւ ո՛ր էր կրնայ հասնիլ իր լրբութիւնը: Սակայն գը կասկածիմ որ զայրոյթս կը պայթի, և եթէ շարունակէ նա, այլ չեմ զսպեր զիս:

ՆԻԿՈՄԻԳԻՏ. - Եթէ իրաւամբ է խօսքս, ի՞նչ փոյթ է, տէր իմ, որուն պատկանիլու: Իրաւունքն իմ ձայնովս խօսելովն իր յարգը կրնայ կարանցընել: Ձքեզ վճատու կ'ընտրեմ յայտմ, մէկդի թողլով սէրդ: Հռովմայեցոյ անունը՝ մեծայարգ տխրոյս մի է. և թագուհին ու թագաւորն այնչափ մեծազնի ստացած են զայն, որ մէկդի նետուած տեսնել չեն ընաւ հաճիր.

որովհետեւ այս ծանրակշիռ անուան համար՝ յանձն առին զրկուել տղայութիւնդ ինտանլու սերալի հեշտութենէն: Չորս տարուան հասակէդ՝ հեռացուցին զքեզ արգեօք այն վահճանա՛ւ որ այս պատիւն արհամարհամ նկատեն. անոր համար որ տեսնեն հրաժարիլդ թաւգուհւոյ մի հետ ամուսնութեամբ՝ Տնողացդ հռովմէական մեծութեան հետ վայրժ մասնակցութիւնէն: Այսպիսի դժուարագիւտ գանձի մի երկուքն ալ նախանձախնդիր...

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Տիկնդ, առ վերջին անգամ, այս մարդը քուկդ է: Եւ գուարնութեանդ համար իրօք հարկաւոր է որ չկարենաս հրամայել իրեն որ լռէ:

ԼԱՍԻՈՒԿԻԿԷ. - Որովհետեւ քեզի անհաճոյ եղաւ իրբեւ ընդ հռովմայեցոյ հետդ վարուելով, եւ իրբեւ ընդ թագաւորոջոյ վարուիլ կուգեմ հետդ: Արդ իբրեւ թագաւորացուն զիտես անշուշտ որ անդրանիկ եղբայրդ՝ իշխանն՝ պիտի ըլլայ քու տէրդ. վախցիր տաղտկալի ըլլալէն իրեն. ճանչցիր որ համարինս ըլլալդ՝ շարդիլեր որ աստիճանաւ ստորին գտնուիս. իրեն ազնուատոհմութեանս վայրժ մեծարանքը ցըցուր. և փոխանակ իր ստացուածքը գողնալու՝ հեռաւորութեանն ատեն...

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Եթէ քուկդ ըլլալու պատիւն իր ստացուածքն է հիմա, տո՛ւր ինձի հրաման, ո՛վ գշխոյզ. և իտիոյն այն ստացուածքը իմն կ'ըլլայ: Եւ եթէ տալըքս՝ աստիճանիս հաւասարաչափ չէ, զու կարող ես վերցընել այս ձախող անիրաւութիւնը: Իբրեւ առ որդի թագաւորի հարկ է իրաւ մեծարանս ընծայեմ իրեն. սակայն ներէ՛ որ անգամ մի իբրեւ հռովմայեցի խօսիմ հետդ:

Գիտցիր որ չկայ Հռովմայ քաղաքացի մի որ երկնից շնորհիւ չունենայ ի ծննդենէ՛ թագաւորաց հրամայելու իշխանութիւնը, և առանց տիրոջ ապրելու ազատութիւնը: Գիտցիր որ իմ սէրս ազնուական նպատակ

մի ունի, որով կ'անձկամ ազատիլ իշխանին հպատակն ըլլալու անարգանքէն: Գիտցիր...

ԼԱՌՈՒԿԻԿԷՍ. - Արդէն կը կասկածէի, իշխանդ, որ իմ թագս դքեզ կը դիւթէ ուշինչ նուազ քան իմ անձս: Սակայն որպէս և եմ, թագս ալ ես ալ, ամէնը անդրաշնիկ եղբօրդ է: որ թագաւորդ պիտի ըլլայ, և եթէ հիմա հոս ըլլար, թերեւս իր ներկայութեանն առջեւ չէիր խիզախեր թշնամանելու զինքը:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Ո՛ր էր թէ տեսնէի զինքն հոս, իմ սիրոյս արիւնթիւնը...

ՆԻԿՈՄԻԿԷՍ. - Այնպիսի իղձեր ցըցուր որ վտանգաւոր չըլլան, իշխանդ: Եթէ իմանայ, հաւանորէն ինքն անձամբ կու գայ իր սիրելւոյն վրէժն առնուլ այս օտար սիրողէն:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Ո՛վ լիրբ, ա՞յդ է ինձ վայլած յարգանքը:

ՆԻԿՈՄԻԿԷՍ. - Չեմ գիտեր, իշխանդ, մեր երկուքէն ո՞րը պատկառանքէն պակեցաւ:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Դու, որ կը ճանչնաս զիս, ինչպէս այդպիսի լեզու կը գործածես:

ՆԻԿՈՄԻԿԷՍ. - Գիտեմ որո՞ւ հետ կը խօսիմ. և իմ քան զքեզ ունեցած առաւելութիւնս այն է, իշխանդ, որ քեզմէ ճանչցուած չըլլալովս, չես գիտեր թէ ես եմ արդեօք պարտական զքեզ մեծարելու, թէ չէ քեզի կը վայլէ պատուազիր առ իս լինել:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Ա՛հ, դշխոյդ, թոյլ առնր որ իմ արգար ցատունս...

ԼԱՌՈՒԿԻԿԷՍ. - Թագուհի մօրդ խորհուրդ հարցուր, ասէր իմ. անա նա հոս կու գայ:

ՏԵՍԻԼ ԵՐՐՈՐԿ

ՆԻԿՈՒԽՅԵՍ, ԱՅԻՒՆՅԵՍ, ԼԱՅՈՒԿԻԿԷՍ

ԱՍՏԱՐԱՍ, ԿԻԿԵԼԷՍ:

ՆԻԿՈՄԻԿԷՍ. - Քաջ եւս տեղեկացուր իշխանագուն որդւոյդ, ո՞վ թագուհի, և աղէ գրուցէ՛ իրեն թէ ես ո՞վ եմ. զիս չճանչնալուն կը սրամբտի, կը բանդագուշէ: Այս յուզումն անպատեհ է իր Հուշխարհիկ հոգւոյն: Կը մեղքը՞նամ վրան:

ԱՐՄԻՆՈՅԷՍ. - Ուրեմն հո՞ս ես, իշխանդ:

ՆԻԿՈՄԻԿԷՍ. - Այ՛, ո՞վ դշխոյ, հոս եմ. և ինձի հետ Մէտրոբատէս ալ:

ԱՐՄԻՆՈՅԷՍ. - Մէտրոբատէս. ո՞հ մատնը՞ին:

ՆԻԿՈՄԻԿԷՍ. - Ուշինչ ըսած է նա, տիկին, որ վրդովումն պատճառէ սրտիդ:

ԱՐՄԻՆՈՅԷՍ. - Այլ ո՞րն է այս ավշեցուցիչ դարձիդ պատճառը: Եւ ինչ ըրիր բանակդ:

ՆԻԿՈՄԻԿԷՍ. - Քաջ տեղակալի մի յանձնուած է. և իմ հոն վերադարձիս մէծ ստիպումնք մի չկայ: Թողած էի հոս զաստիարակս և տիրուհիս. առջինն առիք ձեռքէս, դու՛ կ'ըսեմ, կամ Հռովմայեցիք. իսկ երկրորդն անոնց և քու ձեռքէդ ազատելու համար եկայ հոս:

ԱՐՄԻՆՈՅԷՍ. - Այ՛, է գալստեանդ նպատակը:

ՆԻԿՈՄԻԿԷՍ. - Այ՛, դշխոյդ. և կը յուսամ որ անջակեց պիտի ըլլաս ինձ յայժմ թագաւոր հօրս առջեւ:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Յուսացածիդ համաձայն պիտի օգնեմ քեզ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Բարեյօժարութեանդ վրայ վստահեմք մենք:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Թագաւորը միայն կրնայ արգելել որ ես չգործադրեմ խոստմունքս:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Կ'ուզես ուրեմն մեր երկուքնուս ընել այս շնորհը:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Ապահով եղիր որ ոչինչ պիտի մտնամ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Կը հանչեամ սիրող. դու ալ մի ասարակուսիր իմ սրտիս:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Դշխոյդ, ի՞նչքն է ուրեմն Նիկոմիդէս իշխանը:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Այո, ես եմ, որ եկած եմ տեսնելու թէ հարկ կ'այ որ տեղիք տամ քեզ:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Ո՛հ, տէր իմ, ներէ՛ թէ որ զբեզ չհանչեալովս....

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Պատուաւորագոյն նախանձորդ մի ցըցուր ինքզինքդ ինձի: Եթէ դիտումն ունիս յարձակումն ընելու ծանօթ սրտին ամբողջն վրայ, այդպիսի ազնուական ձեռներիցութեան ընաւ մի շեղիր: Սակայն որովհետեւ ես դիմ միայն օգնական բերած եմ իշխանուհւոյն, դու ալ պտուհետու ոչ Հռովմայ եւ ոչ Թագաւորաւ սպանացիր նմա: Իս ինքն միայնակ պաշտպան պիտի կանգնիմ անոր. դու ինքդ ալ միայնակ տուր յարձակումն, այլ Թագաւորական Թագին վայել լիութի յարգանօք: Մէկդի կը դնեմ ես անդրանկութեան ա-

նունս եւ քեզի իշխող ըլլալու ատօմանս, որուն սահմանեալ եմ. Եւ այն ատեն պիտի տեսնենք որ Աննիբալի, թէ Հռովմայ հրահանգներն քաջագոյն մարդ կը յարարեն: Ողջամբ մնա. աղէկ մտածէ՛. ժամանակ կը թողում քեզ՝ խորհել ու խոկալու:

ՏԵՍԻՒ ՉՈՐՐՈՐԳ

Այսինոյի, Ատտալոս, Կրիոնի:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Ինչ. ներսնն կը խնդրէիր անկէ, որ կը յանդգնէր խրոխտալ իմ վրաս:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Ո՛ր բան ընել շտար ասանկ յանկարծահաս պատահար մի: Այս անակնկալ դարձն իմ կուրուստս է, եւ կը խորտակէ քու ձեռնարկութիւնդ:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Կը վրիպիս, Ատտալոս. այս դարձն իմ ձեռքս կը մատնէ զինքը: Գնա իմ կողմանէս զըստնելու հռովմեական դեպքանք. իմ ներքնասնեակս մտոր զնա առանց հետեւորդի, եւ թող ինձ բաղդիդ յաջողութեանն առաջնորդութիւնը:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Սակայն, տիկին, եթէ պէտք է որ....

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Գնա՛, մի՛ վախնար բնաւ. եւ ամէն բան շուտով մղելու համար՝ փութացուր յիշեալ բանակցութիւնը:

ՏԵՍԻՆ ԼԻՆԳՆԵՐՈՐԿ

Արսիւնոյ, Կիլիկիէ :

ԿԼԷՈՆԵՒ. - Ծածկեցիր իրմէ, գշխոյդ, իրեն վերաբերեալ գիտաւորութիւնդ :

ԱՐՍԻՆՈՅԷ. - Կը վախնամ որ եթէ լսէ, կրնայ սիրտն աշարեկիլ խրատիլ. կը վախնամ որ Հոովմայեցեոցմէ առաքինութեան վարժած ըլլալով, չըլլայ որ պատրաստածին արդիւնքէն զրկէ զիս. և Հիմադուսի որ չկայ նենգութիւն և ոճիր որ ապօրինաւոր համարուի երբ անով թագաւորական ամուր կը ստացուի :

ԿԼԷՈՆԵՒ. - Հոովմայեցիներն աւելի նուազ խղճամիտ կը համարէի : Աննիրաղի մասն աննպաստ կարծիք ազդած էր ինձ իրենց վրայ :

ԱՐՍԻՆՈՅԷ. - Մի անոնց վերագրեր սոյն անիրաւութիւնը : Մէկ հոովմայեցի մի եւեթ կատարեց, և այն իմ հնարագիտութեամբս : Հոովմայեցի թողուր զԱննիրաղ կենդանի, և օրինաւորութեան սիրտն համար պիտի չըլլար ոսնհար հիւրասիրութեան կանոնաց : Իր մեատաղն ուսած ըլլալով թէ ինչ բաներու ձեռնհաս էր Աննիրաղ, գեղեցութեամբ կը տեսներ հակառակօրդի մի մտ գտնուիլը : Սակայն թէպէտ անցելոյն տեսուր յիշատակին թեկազրած խոհեմութեամբը Անտիոքոսի քովէն վտարել տուեր էր զանիկայ, աներկիւղ և աննախանձ աչքով պիտի տեսներ նորա մտացած կենաց օրերն դաշնակից իշխանի մի մերձ խաղաղ սասիլը : Փլամինիոս միայն, սաստիկ վիրաւորութեամբ այն անարգանքն որ իր հօրը պարտութիւնը ճակատին վրայ թողուց. - անշուշտ գիտես որ երբ հոովմական արծիւր տեսաւ իւր լեզեններուն ջարդը Տրասիմենի լճին եզերքին վրայ, իր հայրն Փլամինիոս գորա-

վար էր անոնց, և Աննիրաղի ձեռքէն զարնուելով ինչու մեռաւ հոն. - այս որդին ուրեմն, վրէժխնդրութեան ծարաւով տանջուած, զիւրաւ ինձի համաձայնեցաւ : Իր վրէժուն առարկայն ձեռք ձգելու յոյսը, իմ սրբուսի երջանկութիւնը պատճառեց : Իրեն միջոցով բորբոքեցի Հոովմայ օւժգին նախանձն ընդդէմ Նիկոմիդիոսի աշխարհակալութեանց ՍԱՅԻԱ, և ընդդէմ Լաոդիկեայ ամուսնութեանն ընդ Նիկոմիդիոսի, որով կը դուշակեր անոր ամբողջ երկիրներուն միանալը Պրոսպիասի պետութեան հետ : Ծերակոյտն արդարացի կասկածով այնչափ սազնասպած էր այս ընդարձակածաւալ ինքնակալութեան հզօրեղ արիւարտին ձեռքն անցնելուն, որ Փլամինիոս հեշտեալ անուանել տուաւ ինքզինքը գեապան, այս ամուսնութիւնը լուծանելու և ոսոխին մեծութեան չափ դնելու գիտամբ : Այս կէտն է միայն որուն Հոովմայ կարեւորութիւն կու տայ :

ԿԼԷՈՆԵՒ. - Ատուալս այս գիտամբ ուրեմն կը նեղէ իր սիրտն : Սակայն Հոովմայ ինչու գործ չգործեց նախ քան զդարձ սիրահարին, որ աիկնոջ սէրն աւելի եւս ամրասկեց :

ԱՐՍԻՆՈՅԷ. - Անխոհեմութեան մեծ գործ էր՝ զայրացընել զյաղթականը մինչդեռ կայր ի գլուխ բանակին, որ պատրաստ էր ընթանալու անոր ետեւէն ուր մշուէր նա բոցախառ բարկութիւնէն. լաւագոյն համարեցայ զինքն հոս ձգել՝ հեռացընելով իր ամբութեանէն : Մէտորբաւտն ի գործ դրաւ հրահանդերս իբրեւ խօսկական վախով պաշարուած՝ կեղծեց թէ իմ անգութ չբամաններս կը մասնէ իրեն, և թէ հրապուրուած էր սպաննելու զինքը. ասանկով, շնորհիւ աստուածներուն, զիւրաւ բերաւ զՆիկոմիդիոս հոս : Թագաւորին բողոքելու եկած է Նիկոմիդիոս, և արդարաւորին բողոքելու նման է. և իր բողոքն կը նետէ զինքը գահալիժին բերանը : Այն միայն փոյթ չեմ ընել ինքզինքս արգարացընելու, այլ մանաւանդ անով պիտի օգտուիմ իմ փնակս զօրացընելու : Քիչ մի առաջ, երբ տեսայ զինքը, սարսափ ձեւացուցի զգոյն առի տուի, աղաղակ վերացի : Կարծեց թէ յանկարծ կը հասնի վրաս. ընդու-

ՀԱՆԴԷՍ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՏԵՍՎ. ԱՌԱՋԻՆ

Պրոշխաս, Սյուսայ:

ՊՐՈՒՍԻՍԱ. - Ինձե՛ս անհրաման գա՛յ, և համարձակի՛ երեւնայ հոս:

ԱՐԱՍՊ. - Աւելորդ է տազնապիլդ հոգով, արքայդ քաջ. հեկամիդէս իշխանին վեհափայլ առաքինութիւնը հզօր գրաւական է իր գալստեամբ ճնած կրկիւղին դէմ: Սակայն բաց իբժէ՛ ո՛ր և է անձն կասկածաւոր պէտք էր ըլլար. այսպիսի անակոտունելի գարձ մի մեծարանքի նուազութիւն կը յայտնէ, և պատճառ կու տայ այս ճայթայթող անհամբերութեան գաղտնի պատճառներուն վրայ մտքերը պղտորելու:

ՊՐՈՒՍԻՍԱ. - Ես ակն յայտնի կը տեսնեմ սոյն պատճառները. և իր ժպիտի յանդգնութիւնն իմ իշխանութեանս գէ՛մ աներկբայելի ոճիր մի է: Հետամուտ է անկախութեան. և կը կարծէ որ իր աշխարհակալութեանց բազուկներն ամէն գլուխներէ վեր կը բարձրանան. կը համարի թէ ինքն միայն է իր կանոնն և ուղղիչը, և թէ իրեն նման գիւցազունք չեն կարող հնազանդիլ առանց անուանարկ ըլլալու:

ԱՐԱՍՊ. — Իրեն նմաները սովորաբար այսպէս կը վարուին. իրենց պարզքն կատարելը կը կարծեն թէ կը նսեմացնեն քաջագործութիւնն. և այս մեծահոգի անձանց, որ իրենց պատերազմերուն շահագործը վերացած, և բանակին ու իրենց գինուորներուն մէջ ամենիշխան են, հրամանատարութիւնը ակորովելի սովորութիւն մի կ'ըլլայ, իսկ հպատակութիւնը անտանելի արուեստ մի կը թուի:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Ամբողջն ըսէ, Արասպ. ըսէ որ հպատակի անունն ամենանուստ աստիճանի կ'իջեցնէ աւտոնց փառքը. ըսէ որ թէպէտ թագաւորական գահուն սահմանուած են իրենց ճնշեղեան իրաւունքովն, եթէ կարգերնին ուշանայ հասնելու, վսեմ հոգիներն կ'ըմբոստանայ. ըսէ որ կը տրտնջան թէ հայրենին երկար աւտեն կը պահէ իրենց ժառանգելու բարբքն, որ շատոնց ի վեր սպասուելուն համար կը կորսնցնեն յարգը. — և սակից առաջ կու գան հազարումէկ գաղտնի մեքենայութիւններ ուսմիկ ժողովրդեան և արքունեաց ճառաներուն մէջ. — և թէ որ չեն համարձակիր այսպիսիք ինչուան իր ձանձրալի տիրապետութեան և իր տաղտկալի կեանքին թելը խզելու կտրելու. սակայն անպակտ և ստայոյ հպատակութեամբ կը յափշտակին անոր իշխանութիւնը, անտի տիտղոս մի թողլով:

ԱՐԱՍՊ. — Ո՛ր և է ուրիշ անձէ մի կրնար այս բաներս վախցուիլ, տէր իմ, և պէտք էր արդիւնի ո՛ր և է ուրիշ անձի մի այս ազաշնորհութիւնը: Սակայն նոր բան մի չեմ գրուցեր՝ հաստատելով թէ արքայտըղին առաքելի է, և դու բարեգործ հայր ես:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Եթէ ազնուասիրտ հայր չըլլայի, ինքն եղեռնատը պիտի ըլլար. իր անմեղութիւնը՝ իմ հայրենի սիրոյս արդիւնքն է. այն սիրոյն որ անմեղադիր կ'ընէ զնա և կ'արգարացնէ, թէ որ ընդ հակառակի դարելով՝ չգոհեր զիս: Որովհետեւ վախճալու եմ որ իր վե՛հ առաքինութեամբն իսկ կարող եղած չըլլայ

յաղթելու փառասիրութեանը, և թէ լռեցուցած ըլլայ պահն մէջ ընտթեան ձայնը: Ո՛վ որ կը տաղտկանայ թագաւորէն, կրնայ ձանձրանալ նաեւ հօրէմ. հազարումէկ արինասէղ օրինակներ կ'ընծայէ մեզի անցեալը: Չկայ բան մի որ տեղիք չսայ թագաւորելու տենչանքին. և այն վայրկեանն որ այս տենչանքը կը յուզինք կը ծփինք, ընտթիւնը կը կուրանայ, և առաքինութիւնը կը համրանայ:

Աւելին ըսեմ՝ քեզի, Արասպ. նա չափազանց արիացաւ իմ ճառայութեան մէջ. աւելցուց զօրութիւնս, այլ կորզեց զայն ամբողջ ձեռքէս. իր ուզածին չափ միայն հպատակս է. և նա որ թոյլ կու տայ ինձ թագաւորել, իրք ինքն է տէրս: Այսչափ մեծ արժանիք ունեցող անձը՝ պէտք չէ իմ առջեւ երեւնայ, որուն որ շատ պարտաւոր ենք՝ չենք արտօրիք բնաւ տեսնել: Առ իս մտեցած վայրկեանին լեզու կ'սողուն բոլոր ինձի համար ըրածները. և իր ներկայութիւնն անգամ լռիկ յանդիմանութիւն մի է ինձ: Այ՛ն, իր ներկայութիւնը կը յեշեցնէ ինձ միշտ որ երեք անգամ զիս թագաւորեցուց. թէ ես աւելի բարեք ընդունած եմ իրմէ, քան թէ ինքն ինձմէ կը յուսայ. և թէ երբ որ մի ձգելու ըլլամ իրեն թագ մի, իմ գուժս երեք թագ կը կրէ, որ իր կարծութիւնը տուած է ինձ: Ամօթհար եմ ի խորս հոգւոյս. և իմ կորանքս կը նորոգուի և կ'ածի ամէն նոր առթիւ, և կը ներգործէ յիս անդադար անխորժող զոգեցութիւն մի՝ թէ ո՞վ որ տուաւ ինձ երեք թագ, կրնայ անուշ ինձմէ մէկ թագը. և բաւական է որ ձեռնարկէ, կըրնայ ընել ինչ որ կուզէ: Տես ուրեմն, Արասպ, ինչ վիճակի մէջ կ'ըլլամ, թէ որ յանկարծ Նեկոմիդէս սուզենայ ընել ինչ որ կարող է ընել:

ԱՐԱՍՊ. — Աքբայտրդիէն գառ ուրիշ ո՛ր և է անձի համար դիտեմ ո՞րն է ստոյգ և անսխալ քաղաքագիտութեան կանոնը: Երբ հպատակ մի չափազանց կը գործնայ, թէպէտ ոճիք գործած ալ ըլլայ՝ անմեղ չէ. անոր համար պէտք չէ սպասել որ համարձակ ուզածս

ընել. պետական եղևոն է՝ ոճրագործութեան կարող
 ըլլալը. և ո՛վ որ թագաւորելու արուեստը քաջ գիտէ,
 խոհեմութեամբ կ'արգելէ անոր արդար և մեծագոյն
 պատուհասի մի արժանի ըլլալու. և երկուքին ալ օգ-
 տուէա հրաման տուած կ'ըլլայ, երբ անո՛վ առջեւ կ'առ-
 նու անոր պատրաստած կամ պատրաստելիք շարիքնե-
 րուն: Սակայն, աէր իմ, արքայորդիդ այս վիճակին մէջ
 չէ, յոյժ առաքինի ըլլալուն. արդէն ըսի քեզի:

Արդիստիստ
 ՊՐՈՒՍԻՍՍ. - Կարո՞ղ ես ապահովընել զիս. երաշ-
 խաւորութիւն յանձն կ'առնուս Սինիրդայս վրէժն առ-
 նելու, կամ իր եղբայրն դատաճանելու. համար իր ընե-
 լիքին: Եւ այնպիսի անձն կը համարին զիւքն, որ հա-
 ւասար աչքով կըռէ թէ իր եղբօրը սէրն և թէ Սննի-
 րաղի մահը: Այլ չխարուհիք. իշխանը վրէժխնդրութեան
 կը դիմէ. ունի անոր պատճառանք, ունի անոր կարո-
 ղութիւն. նորածին աստղ մի է, սրուն պետութիւնս
 կ'երկրպագէ. ժողովրդեան աստուածն է, զօրքին աս-
 տուածն է: Չխնուօրներուն վրայ ապահով ըլլալով,
 անընշտ ժողովուրդն ոտք հանելու համար եկած է հոս,
 և իր բոլոր զօրութեամբն յարձակելու մեր զօրութեան
 մնացորդին վրայ: Սակայն ունեցած փոքր իշխանու-
 թիւնս, թէպէտ սկարացեալ, հաւանօրէն չէ դեռ եւս
 բոլորովին ուժածափ: Հանդերձ այսու միտք ունիմ
 ճարտարութիւն բանեցընելու, և քիչ խստութեան բա-
 ղում պատուազրութիւն միացընելու. փառք կ'ուզեմ
 վաւրտել զիւքը, և իմ սիս մեղմացընել իր արժանեաց
 մեծութեան չափովը: Բայց թէ որ չհաջանդի ինձ,
 կամ եթէ հրամաններուս դեմ յանդգնի բողոքել, ինչ
 ճառայութիւն ալ ըրած ըլլայ ինձի, որչափ ալ վախ-
 նալիք ունենամ իրմէ, և թէ որ բոլոր պետութիւնս
 անով վտանգի մէջ ինչալը տեսնեմ ալ, ...

ԱՐԱՍՊ. - Սահաւանիկ ինքը:

ՏՆՍԻ, ԵՐԿՐՈՐԴ

Պրոշարս, Նիկոմիդես, Սյուսայ:

ՊՐՈՒՍԻՍՍ. - Հո՞ս ես ուրեմն, արքայորդիդ. և ո՞վ
 կոչեց զքեզ:

Նիկոմիդիս
 ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. = Մի միայն տեսնէ անձամբ նուի-
 րելու քեզի, ո՛վ արքայդ իմ. նոր թագ մի ալ. և զրկու-
 խառնութեանդ հաճայքն և պատիւը վայելու, և զօհու-
 թեանդ վկայն ըլլալու ցանկութիւնը: Պնտոսի և Բիւ-
 թանիոյ թագաւորութիւններուն յաջողութեամբ զկա-
 պողովկա միացընելու ետքը, կու գամ շնորհակալու
 ըլլալ հօրս և թագաւորիս՝ զիս հոն գործածելուն բա-
 րութեանն համար, այնպիսի փառքի մի իմ բազուկս
 ընտրած ըլլալուն համար, և ինձի վիճակել տալուն
 համար այն յաղթանակին փառքը:

ՊՐՈՒՍԻՍՍ. - Կրնայիր զրկախառնութիւններէս
 զրկել ինքզինքդ, և շնորհակալութիւններդ զբով ուղ-
 ղել առ իս. և պէտք չէր որ ոճիրով մի նսեմացընէիր
 յաղթանակաւ աւելցուցած համբաւդ: Բանկատուիրէս
 թողուլ հեռանալդ՝ ամենամեծ յանցանք է, ամենուն
 աննրեղի, և առաւել եւս՝ զօրապետին. և բաց ի
 քեզմէ, ո՛վ որ ինձմէ անհրաման եկած ըլլար, թէ և
 յես այս աշխարհակալութեան, զլիսապարտ պիտի
 կորնչեր:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Կը խոստովանիմ որ սխալեցայ.
 և եռանդնարբորքը փակադանաց ուժգնութեանը սիրտս
 անխոհեմութեամբ տեղիք տուաւ. առ քեզ ունեցած
 սէրս՝ այս յանցանքը գործել տուաւ ինձ. և նա միայն
 անհաւատարմացուց զիս պարտուցս: Եթէ զքեզ տես-

Նիկոմիդես

նելու երջանկութիւնը շատ մեծայարգ չըլլար ինձի հիմա անմեղ պիտի ըլլայի. բայց աչքերէդ այնչափ հեռու պիտի մնայի, որ լաւագոյն կը սեպեմ, ւեթ իմ, քիչ մի համարմունքդ կորսնցընելս, և թեթեւ ոճրի մի մեղապարտ ըլլալս այսպիսի մեծ վայելքի համար. և այս յանցանքս պիտի չվախնայ խտտագոյն օրէնքէն, և թէ սէրը պիտի ըլլայ գառաւորն այն գործին՝ զոր ինքը սէրն ընել տուաւ ինձի:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Ամենէն անհիմն արդարացուցումն ալ՝ զօրաւոր է հօր առջեւ. և որդւոյ անուամբն՝ ամէն յանցանք թեթեւ է: Զքրեղ՝ մի միայն նեցուկս կ'ուզեմ նկատել. ընդունէ ուրեմն այսօր այն մեծ պատուաբոլութիւնն որուն արժանաւոր ես: Հռովմեական գեապանն ունկնդրութիւն կը խնդրէ ինձմէ. պիտի տեսնէ թէ ինչպիսի վտահուութիւն գրած եմ վրայ. մտիկ ըրէ իրեն, արքայորդիդ, և իմ կողմանէս պատասխանէ: Գուցեւ ստուգիւ թագաւորը. ես թագաւորի շուքն եմ. և հասակս՝ թագաւորութեան անունը միայն թողած է ինձի, որ իմ ճերութեանս՝ պատուոյ համար կու տան: Թերեւս երկու երեք օր միայն ունիմ՝ այս տիտղոսը վայելու. պետութեանս շահը քեզի եւեթ կը մնայ պահպանել: Ա՛ս այսօր իշխանութեան բարձրագոյն նշանը. սակայն քանա՛ միանգամայն չմոռնալ յանցանքդ. և որովհետեւ գերբազմ իշխանութեան քանդիչ է այն, սխալանքդ ուղղելու համար դարձի՛ր վաղն ուսկից եկար: Բացարձակ գերիշխանութիւնը վերստին պայծառացուր. սպասէ ընդունելու զայն ինձմէ անբռնաբարելի և ամբողջական, ինչպէս ես ալ ընդունեցայ. և թոյլ մի տար որ քեզմէ չարագոյնները նուազացնեն զայն: Ժողովուրդն որ կը տեսնէ զքեզ, արքունիքն որ կը դիտեն զքեզ, կրնան լմբոտանալ հրամաններուդ դէմ, եթէ պէշ օրինակիդ հետեւին. ուստի լաւ օրինակ մի տուր, և ցըցուր անոնց որ մեր առաջնագոյն հպատակներն՝ ամենէն սիրով հնազանդողներն են:

ՆԻԿՈՍԻՒԿԵՍ. — Կը հնազանդիմ, ո՛վ թագաւոր իմ, և կարծուածէն աւելի շուտով. սակայն հնազանդութեանս վարձք մի կը խնդրեմ:

Հայաստանի թագուհին պէտք է զանապ իր պետութեան մէջ, և մեր պատերազմերով բացուած է ճամբան: Իկած է ժամանակն որ այս աստղն երթայ վայելի իր երկնակամարին վրայ. կ'աղաչեմ շնորհէ ինձ զինքն հոն առաջնորդելու պատիւը:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Այս պատիւը քեզի միայն կ'իյնայ. այս պանծալի պաշտօնը՝ կամ թագաւորի իրաւունքն է, կամ թագաւորի ժառանգին. սակայն զիտես որ մինչեւ ի Հայաստան զինքն զրկելու համար՝ չբաղիր հանդիսի պէտք կայ: Մինչդեռ ես հոս պատրաստել տամ իր ուղեւորութեան հանդերձանքը, զու գնա՛ իմ բանակս և հոն սպասէ իրեն իմ կողմանէս:

ՆԻԿՈՍԻՒԿԵՍ. — Ինքն պատրաստ է մեկնելու, առանց նոր սպաներ և հետեւորդներ պահանջելու:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Չեմ կարող սոյնպիսի լծնամանք մի ընել իրեն բարձր աստիճանին: — Ահա դեսպանը ներս կը մտնէ. պէտք է լսել անոր ըսելիքը. ետքը կը խորհինք թէ ինչ տնօրինութիւն հարկ է ընել թագուհւոյն Երթին համար:

ՏԵՍԻՆ ԵՐՐՈՐԳ

Պրոշարսս, Նիկոմիդիս, Փրամիկիոս,
Սյրասս:

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ. — Ասկից մեկնելու վայրկենիս, արքայ բաջ, Հռոմ կը հրամայէ ինձ իր կողմանէ խնդրեք մ'ալ ընեմ քեզ:
Հռոմ մտոյց բա՛ն տարի բու արքայազուն մէկ որդիդ. և կրնաս չափել իր տարած հոգն ու խնամքն՝ որդւոյդ

վեհագոյն առաքինութիւններէն, և այն պանծալի գրող-մէն որով կը փայլեցընէ իր վրայ ձեր թագաւորական տոհմին շքեղ նշանակը: Եւ մանաւանդ, բարւոք թագաւորելու արուեստին հմտացած է: Պատշաճ է որ հաստատաւ այս բանս, և վկայես գործով: Եթէ այսպիսի դաստիարակութեան կշիռք կու տաս, տուր հրաման որ թագաւորէ: Հոռո՞ մեծահայց կ'աղերսէ դքեզ. և նախատինք ըրած կ'ըլլաս Հռովմայց ցոյց սուած մեծաւորներն, թէ որ թողուս որ նա ապրի և մեռնի իբրև հպատակ: Տուր այսօր վճիռ մի, որպէս զի կարենամ ընել Ատտալոսի ո՛ր կը սահմանես իրեն՝ միահեծան պետութիւն մի:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Բնաւ ապերախտ հայր չեմ հռովմէական ժողովրդեան և ճերակուտին իրեն վրայ տարած խնամքին. կը հատամ թէ թագաւորելու ձիրքերն ունի, և ոչ փոքր տարակոյս կը մնայ յիս յետ այս ամէն բաներու որ կ'ըսես: Սակայն կը տեսնես հոս, տէր իմ, անդրանիկ արքայորդին, որուն մեծանձն բազուկը զիս երիցս պսակեց: Հիմա ալ զեռ նոր կը վերադառնայ թողութենէ մի. և այսչափ քաջագործութիւններու համար պարտաւոր եմ փառաւորելու զինքը: Կերէ՛ որ ինքն իմ տեղս պատասխանէ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. — Տէր իմ արքայ, քեզի եւեթ տրուած է՝ զԱտտալոս թագաւոր անուանելը:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Դեռպանին խնդիրքը՝ բու անձնական շահուզ միայն վերաբերեալ է:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. — Սակայն ես թագաւորական շահուզ համար միայն բերանս պիտի բանամ: Ո՞ր օրէնքով կը խառնուի Հռոմ, և ճերակոյտն ուսկից կը ստանայ իրաւունք պետութեանդ վրայ, քանի որ գու ողջ ես և քանի որ գու կը թագաւորես: Ապրե՛, թագաւոր, արքայդ իմ, մինչև ի մահդ, և թող ասոր որ ետքը ինչ կրնան ընեն Հռոմ կամ արիւնդ:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Այդպիսի բարեկամներ գոհացնելու ամէն փոյժ տանելու է:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. — Ո՛վ որ կը բաժնէ ստացուածք, մահուզ կը ցնծկայ. և ասանկ բարեկամներ, ճարտար քաղաքագիտութեան նշանակութեամբ...

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Ո՛հ, մի գտնեցներ զիս հասարակապետութեան հետ. մեծարանք ցըցուր այսպիսի դաշնակիցներու:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. — Չեմ կարող տեսնել թագաւորները նուստացած անոնց ձեռքին ներքեւ: Եւ ինչ ձիրքերով որ ալ պնծած ըլլայ որդիդ, զօր Հռոմ զրկեց առ քեզ, ս՛ի տէր իմ, ես սերախութեամբ իր ընծայն կը վերադարձընեմ իրեն: Եթէ քաջ հմուտ է հրամատարութեան արուեստին, Հռոմ պէտք է առ ինքն պահէ այս սակաւագիւտ գանձը, և իր բովը պահպանէ իր ձեռնասուն սանը, սահմանելով զնա հիւպատոսութեան, կամ դիկատորութեան:

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ առ Պրոշխաս. — Արքայ քաջ, այս բանախօսութենէն որով զմեզ չարաչար կը դատափետէ՛ կը հասկընաս Աննիբաղի տուած դասերուն արդիւնքը. հռովմէական մեծութեան ժանտաժուտ սխերիքը՝ իշխանին սրտին մէջ արմատացուցեր է արհամարհանք և անելութիւն ընդդէմ Հռովմայ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. — Ու այդպէս. ինքն հրահանգեց զիս մանաւանդ՝ մեծապէս յարգելու զՀռոմ, այլ բնաւ չժախնալու անկէ: Չիս իրեն աշակերտը կը համարին, և ես փառք կը սեպեմ ինձ. և զի Փլամինիոս կը ջանայ նորա համբաւն եղծանել, թող զիտնայ որ օր մի հասուցումն պիտի ընէ ինձ իմ հրատարակութեան արուեստը: Եւ հարկին մէջ ձեռնուն համար, և շտուռայ կրեքք որ այս դիւցապնը ատենօք Հռովմայ դէմ առաջին յաղթանակը՝ իր, Փլամինիոսի, հորմով սկըսուս:

ՓԼԱՍՏԻՆԻՈՍ. - Ո՛վ տարօրինակ թշնամանք:

ՆԻԿՈՄԻԴԷՍ. - Մի՛ այլ եւս ուրեմն թշնամանք մեռեալները:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Եւ դու, Նիկոմիդէս, մի ջանի գործ դնիր երկպառակութիւններ պատճառելու: Խօսել որոշակի իրեն առաջարկութեան վրայ:

ՆԻԿՈՄԻԴԷՍ. - Բարի է. եթէ հարկ է ուրիշ լեզու բանեցընել, Ատտալոսի կ'իյնայ թագաւորել. Հոմ աչգլէս որոշած է. և որովհետեւ Հոմ ամենուրեք կը տարածէ իր լիազօր իշխանութիւնը, թագաւորներուն պարտքն է հնազանդիլ իր հրամաններուն:

Ատտալոսի սիրուն թեան է, միտքն՝ հօգին՝ մեծ, և ունի այն ամէն մեծութիւններն՝ որով թագաւոր մի մեծ կը յարգարի: Սակայն հոգիմայեցոյ մի վկայութեանը միայն չկրնար հաւատք ընծայուիլ: Տեսնենք իրմէ մեծ արդիւնք մի, որով զատենք այս գովեստներուն ստուգութիւնը, և թէ ունի՞ այնչափ առաքինութիւն, և այնչափ նշանաւոր կորովութիւն: Տուր ուրեմն, տէր իմ, իր ձեռքը՝ քու բանակդ, և տեսնենք իր մեծամեծ հարուածները. թող ընէ ինքն իրեն համար ինչ որ ըրի ես քեզի համար. թող թագաւորէ շքեղութեամբ իր յատուկ աշխարհակալութեան վրայ, և իր յաղթանակովը թող պատկէ իր գլուխը: Ես իրեն ձեռնառու կ'ըլլամ բազուկովս, և եթէ առնու յանձն գործածել զիս, կ'ուզեմ՝ այժմէն իր տեղակայն ըլլալ. Հոգիմայեցոյ օրինակը կը համարձակեցընէ զիս ի նոյն հոգակաւորն Սկիպիոն տեղակալութիւն ըրաւ իր եղբօրն. և երբ Անտիոքոս գահընկէց եղաւ ասոնց ձեռքով, անդրանիկն իր կրտսեր եղբօր հրամանատարութեան ներքեւ պատերազմեցաւ: Ելլեապոնոսոսի ծովափունքը, Իզեան ծովուն եզերքը, և Ասիոյ մնացած երկիրներն որ զմեզ կը շրջապատեն, ասպարէզ կը բանան իր փառասիրութեան առջեւ...

ՓԼԱՍՏԻՆԻՈՍ. - Հոմ ըլլոր այս մնացորդ երկիրներն իր պաշտպանութեան տակ կ'առնէ. և դուք չէք կրնար այսուհետեւ ձեր աշխարհակալութիւններն ընդարձակել, եթէ չէք ուզեր ահարկու փոթորիկներ ձեր վրայ յարուցանել:

ՆԻԿՈՄԻԴԷՍ. - Անգէտ եմ թագաւորին կամայն այս նիւթին վրայ. սակայն եթէ օր մի ես ինձմէ կախումն ունենամ, այն ատեն պիտի տեսնենք այս սպառնալիքներուն արդիւնքը:

Սակայն կրնաս հիմակուրնէ ամբացընել սահմանազլիւի քաղաքները, արգելքներ պատրաստել իմ նոր երկրակալ գիտութիւններուս և փութալ Հոգիմայեցիկներուն օգնութիւն մի հասցընել, որոնց եթէ Փլամինիոս ըլլայ զօրավար, կրնանք նոր Տրասիմենեան լիճ մի գտնել իրեն:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Արքայորդիդ, շատ շուտ կը զեղծանիս իմ աջնութեամբս. զեպանի աստիճանն արժան է մեծարել. և թագաւորական պատիւն որ քեզի հօս կ'ընծայեմ...

ՆԻԿՈՄԻԴԷՍ. - Կամ թող տուր որ խօսիմ, թագաւորդ, և կամ լուցցուր զիս. զի ես ուրիշ կերպով չեմ գիտեր խօսիլ թագաւորի մի կողմէն, որուն գահայէն վեր բարձրանալով՝ օրէնքներ կը պատգամախօսեն:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Զիս իսկ կը նախատես այս կերպ խօսելովդ. պէտք է զպսեւ եռանդեանդ սաստկութիւնն որ զքեզ բորբոքած է:

ՆԻԿՈՄԻԴԷՍ. - Ինչ, ո՛վ թագաւոր. տեսնեմ որ պետութեանդ չափ և կոպար կը գնեն, և շահատակութեանցս ընթացքին մէջ բազուկս կը բռնեն կ'արգելին, և կը յանդգնին իսկ սպառնալու քեզի, և սպառնալիքին չպատասխանեմ սպառնալեօք. և շնորհակալ

ըլլամ անոր, որ գոռողաբար կ'ընէ ինձ թէ ասկէց ետքը չունիմ հրաման յաղթելու՝ առանց պատուհասկոծ ըլլալու:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ առ Փրամիկիոս. — Տէր իմ, ներքէ երկուստասարդական հասակին կրակոտուծեանը. ժամանակն և խոհունութիւնը հաւանորէն պիտի հանդարտեցընեն զի՛նքը:

ՆԻԿՈՄԻԳԻՅՍ. — Խոհունութիւնն և ժամանակը արգէն բացած են աչքերս ըստ բաւականին. և հասակն աւելի եւս պիտի բանայ զանոնք:

Եթէ մինչեւ ցայսօր ասրած ըլլայի եղբորս պէս՝ երեսակայեալ առաքինութեամբ մի (զի՛ պոպկէս կ'անուանեմ զառաքինութիւնը, երբ առանց իրական գործի է. և թէպէտ Հռովմայ մէջ բազմաթիւ կատարեալ մարդիկ տեսելով՝ զարմացեր է անոնց պայծառափայլ արժանեաց վրայ, այս զարմացումը մեծ առաքինութիւն չէ, երբոր անոնց չնմանելիք). — ուրեմն եթէ ես ալ ասրած ըլլայի այն հանգստութեան մէջ, ինչ որ ինքն Հռովմայ մէջ ասրած է իր դիւցազուններուն քով, Հռոմ պիտի թողուր ինձ ամբողջ Բիւլթանիան, այն աշխարհն որ միշտ անդրանիկը ժառանգած է հորմէն. և շատ հոգ պիտի չտանէր կրտսերը թագաւորեցնելու, եթէ քու զօրքդ իմ ձեռքովս և ոչ մի աշխարհակալութիւն ըրած ըլլար: Եյլ որովհետեւ կը տեսնէ Հռոմ մայրաքաղաքի զօրութիւն մի կազմուած երեք թագաւորական զաւազաններու նուաճմամբն և բիւթանիոյ հետ միաւորմամբը, հարկ կը դատուր բաժանել. և այս գեղեցիկ խորհրդով. Աստուարս իշխանին ծնունդն այնչափ բարձրաստիճան կը դատուի, որ պէտք չէ իբրեւ ինձի հպառտակ ասրի: Որովհետեւ կրնայ ինքն Հռովմայ ձեռքը գործի ըլլալ զիս խոնարհեցնելու. Աղքեսանդրէ աւելի ունի առաքինութիւն. և պէտք է որ զի՛նքն ինձ հաւասարազօր ընելու համար, հրաժարիմ թողում իրեն կամ իմ հարցս ժառանգութիւնը, կամ իմ արեանս գինը: Շնորհիւ աստուածներուն, իմ արիութեանս հա-

ւաստիքն և իմ ապագայ մեծութիւնս զՀռոմ կասկածանք խոսկեցին: Կարող ես, արքայդ իմ, ազատել զՀռոմ այս կասկածանքէն, և անդանդող ազատել սակայն մի պահանջեր ընաւ որդիէդ հաւանութիւն. այն դատարարկն՝ որ իմ երկուստարուծեանս խնամակալն եղաւ, շտորկեցուց երբէք ինձի վատութիւն մի գործել:

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ. — Ինչ որ կը տեսնեմ, արքայորդիդ, շահուդ համար մանաւանդ քան առաքինութեան պատերազմեր ես: Ինչպիսի անմահն շահատակութիւններ ալ ըրած ըլլաս, անոնք իբրեւ աւանդ մի նետուած են հօրդ զլիտուն. նա պահպանն է միայն անոնց պանծալի արժէքին, և միայն անձինդ համար աշխարհակալեր ես. որովհետեւ այն մեծութիւնն որ իրեն զահուն վրայ աւելցուած է, քեզմէ զատ ուրիշի վրայ զինար գեղու պիտի: Ես, ճշմարիտն ըսելով, քիչ մի աւելի վեհանձն կը համարի զքեզ: Հռովմայեցիք երբ կ'առուածեանեն, իրենց համար բան չեն ընեն: Ալիպիոն, որուն արիութեանը քիչ մի առաջ գովեստը կ'ընէիր, չէր ուղեր ընաւ Կարթագինեայ պարիսպներուն վրայ իշխել. և հռովմեական ինքնակալութեան համար ըրած ամէն քաջագործութիւններէն՝ միայն փառքն ստացաւ. և Ալփրիկեցի անունը: Սակայն ի Հռոմ միայն կը տեսնուի այսպիսի անխառն առաքինութիւն մի. աշխարհի մնացած մասերուն սովորութիւնը տարբեր է:

Իսկ այն երեսակայեալ կարծեաց վրայ, որով կը կարծես թէ պետական պատճառներով կը տոհմինք տեսնել քու վրադ այլ և այլ իշխանութեանց միաւորութիւն, թէ որ խորհրդակցինս ողջամիտ գլուխներու հետ, անոնք այս գեղեցիկ ըմբռնումներդ պիտի անհետացնեն: Ի մեծարանս թագաւորիդ, ալ ուրիշ բան չեմ ըսեր հանդարտութեամբ երկարորէն խորհէ վրան. գիւնուորական կրակներուդ մտիւր քիչ մի փարատէ, որպէս զի աւելի յստակ տեսես:

ՆԻԿՈՄԻԳԻՅՍ. — Ժամանակը պիտի որոշէ թէ արդեօք ճիշդ էր մտածմունքս, թէ տեսիլ մի միայն: Սակայն....

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ. - Սակայն, եթէ քեզ ախորժելի է աւելի առաջ մղել զինուոցդ փառքը, մենք բնաւ չենք գներ սահման. այլ ներեալ է օժանդակել լաբեկամին ընդգէմ որո՛ւ ալ պէտք ըլլայ. և եթէ չես գիտեր զայս, ա՛նչ կը սորվեցնենք քեզ. և հիմակունէ կ'ազդեմ, ետքը յանկարծակիի չբերելու համար զքեզ:

Թողունք զայս, ապահով եղիր որ պիտի տիրես այն ամէն տեղերուն, որ սրտիդ մէջ տենչանօրդ արդէն լափած ես. բուկդ պիտի ըլլայ Պննտոս ի միասին ընդ Գաղատիոյ, ընդ Կապադովկիոյ, և ընդ Բիւթանիոյ: Հարցդ ստացուածքը, և արեանդ գինը, պիտի չթողուն Ատտալոսի բու շքեղափայլ լաբձրութեանդ հասնելու. և որովհետեւ անոնց յերկուս բաժանումեր՝ պաւսիժ մի է քեզի համար, Հո՛սմ չունի դիտաւորութիւն անիրաւելու քեզի: Ատտալոս իշխանը պիտի թագաւորէ՛ առանց քեզմէ բան մի յափշտակելու:

Ա. Պրոշխաս.

Հայաստանի թագուհին ամուսնոյ կարօտ է, տէր թագաւոր. լաւագոյն առիթ չկրնար պատահիլ. քու իշխանութեանդ հովանաւորութեանը տակ է, և քեզմէ կախումն ունի իր վիճակը:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Ա՛հա Ատտալոսը թագաւորեցնելու անսոյգ գաղտնիքը, առանց ինձմէ բան մի առնելու. ինչպէս գրուցեցիր. չքննող հնարագիտութիւն է, և զայն հիւտողները՝ երկայն մանուածապատ շրջաններու արժանաւոր վերջ և ելք մի պատրաստեր են: Համառօտ է իմ պատասխանս, շահ մի չունենալով:

Իշխանուհոյն հետ իբրեւ ընդ թագուհոյ վարուէ՛, զի թագուհի է. իրեն թագին իրաւանցն ունենար մի՛ ըլլար. ապա թէ ոչ, զանոնք անկորուստ պահելու համար՝ կեանքս պիտի տամ: Հիմալունէ կ'ազդեմ քեզի. և օտար թագաւորք երբ մեր պետութեան մէջ ապրին, մեր օրէնքներուն հպատակ չեն. ուստի Լաւողիկէ թագուհին ալ՝ ինքնիշխան է հոս:

ՊՐՈՒՍԻՍ. - Ուրիշ ըսելու բան չունիս իրեն, Նիկոմիդէս:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Չունիմ ուրիշ ըսելիք, տէր իմ, բայց եթէ՛ որ թագուհին յետ այս ամէն բանի, և զիտնալով իմ կարողութիւնս, չափազանց կը գրգռէ զիս:

ՊՐՈՒՍԻՍ. - Ի՛նչ կրնաս ընել արքունեացս մէջ անոր գէ՛մ քու լրբութեամբդ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Ոչ ուրիշ բան, բայց պահել կամ խզել լուծիւնս: Այլ՛ մի անգամ ալ խորհէ և Լաւողիկէայ հետ իբրեւ ընդ թագուհոյ վարուէ, զի արգարեւ է թագուհի. ես ինքն եմ որ քեզ զայդ ազանսոր կը յանձնեմ:

ՏԵՍԻ, ՉՈՐՈՐԴ

Պրոշխաս, Փրոսիլիոս, Ալլասայ:

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ. - Ի՛նչ. միշտ արգելք պիտի յարուցանէ:

ՊՐՈՒՍԻՍ. - Սիրահարի մի կողմէն զարմանալու բան չէ: Այս ամբարտաւան ոգին իր յաջողութիւններովն ուռած, կը ջանայ իր սիրտը փակել մեր առջեւ. սակայն ոչ որ կրնայ խուսափել իր ճակատագրէն: Ա՛րբ չէ որ ամուսնութեամբ կը զօրէ թագաւորները. և պետութեան շահը, զօրաւորագոյն բան զսիրոյ հանգոյցները, կը գտնայ գերաւ անոր բոցը մարելու հնարքը:

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ. - Լաւողիկէ սիրով զգածուած ըլլալով, ըստ հաճոյս իր անձին պիտի գործէ:

ՊՐՈՒՍԻՍ. - Ոչ, ոչ. ես կ'ապահովցնեմ զքեզ, գետպանդ, Լաւողիկէի վրայ: Սակայն ինչ ալ ըլլայ՝ թագուհի է, և այս աստիճանն ըստ իս կը պահանջէ

մեզմէ քեզ մի պատուասիրող վարմունք: Յիրաւի ունիմ ես իրեն վրայ կատարեալ իշխանութիւն. սակայն լաւագոյն կը սեպեմ աղաչանքի անուան տակ ծածկել զայն: Այց երեսնք իրեն. և դու իբրև ղեսպան առջարկէ իր մեծութեանն այս ամուսնութիւնը: Օգնական պիտի ըլլամ Հոովմայ, և պիտի ընկերեմ քեզի առ նա: Որովհետև ինքը մեր ձեռքն է, սերը կարող չէ խափան կալ քեզ: Երթանք, և քու մեծարանաց խօսքերուդ տալու պատասխանէն առիթ առնենք տիրաբար խօսելու հետք:

(Բնագրին մէջ 382 տող է այս Երկրորդ Հանդեսը):

Հ Ա Ն Դ Է Ս Ե Ր Ր Ո Ր Դ

Հ Ա Ն Դ Է Ս Ե Ր Ր Ո Ր Դ

ՏԵՍՈՒ ԱՌԱՋԻՆ

Պրուսիան, փրանիկոս, Լաւոյիկի:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Թագունիդ, որովհետեւ այս ախոյոս-
սը շատ տենչալի է քեզի, երկեղիւ պէտք է նկատես
զայն կորանցընելու վտանգը: Ով որ չափազանց կը
պերճանայ թագաւորական իշխանութեամբ, երկար ա-
տեն չթագաւորեր:

ԼԱՒՈՐԻԿԷ. - Կը յարգեմ, տէր իմ, այս ծանրա-
կշիռ թելագրութիւնը, և եթէ երբէք օր մի թագաւո-
րեմ, այս փրկաւէտ և ազնուախոհ քաղաքագիտու-
թեան գործադրութիւնն արդեամբք պիտի ընեմ:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Շատ գէշ կերպով կը մտնես թագա-
ւորելու ճամբան:

ԼԱՒՈՐԻԿԷ. - Եթէ մոյրած եմ, տէր իմ, սլաու-
չաճ է քեզ սորվեցընել ինձի:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Չափէ դուրս կ'անգոսնես զՀռոմ. և
պէտք է առաւելագոյն մեծարանք ցուցընես թագաւո-
րիս, որ հօրդ տեղը կը բռնեմ:

ԼԱԽՈՂԻԿԻՆՆԵՐ - Եթէ քաջ քննէիր թէ ինչ կը նշանակէ թագաւոր ըլլալը, կը տեսնէիր որ երկուքիդ ալ պատշաճ հարկը կը մատուցանեն:

Եթէ իբրև թագուհի դեսպանի մի ունկնդրութիւն տամ, քու կարծեացդ համեմատ՝ դերիշխանութեան ցոյց մի տուած կ'ըլլամ, և իրաւունքդ յափշտակեմ, և պետութեանդ մէջ ոսնձգութիւն ըրած մեծագործութեանդ դէմ: Անոր համար, տէր իմ, չեմ ընդունիր դեսպանութիւն, և կը զլանամ անձինս այն պատիւն, որ իմ Հայաստանիս մէջ միայն պատկանաւոր է ինձ: Հոն ի Հայաստան՝ գահոյիցս վրայ նստած, կրնամ մեծաւ շքեղութեամբ դեսպանն ընդունելով՝ առաւելագոյն պատիւ մատուցանել Հոռոմայ: Կրնամ հոն պատասխանել իբրև թագուհի, և այնպիսի մեծարանք՝ ինչպէս կը վայելէ Հոռոմայ, որուն վրայք կը խօսուի ինձի, և դեսպանին՝ որ անոր կողմանէ կը պատգամաւորէ: Այս արուեստին լաւ հմտութիւն չունիմ հոս: Վասն զի Հայաստանէն դուրս ոչինչ եմ. և թագուհւոյ շքեղ անունն՝ իմ երկրէս դուրս ուրիշ իրաւունք չտար ինձի՝ բայց գիտնալու թէ ո՞ր և է արքունական գահոյից չեմ հպատակ, ազատորէն ապրելու, և ո՞ր ալ գրտնութիւն ինձի իշխող ունենալու զիս, ողջմտութիւնն և աստուածները միայն:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ - Այդ աստուածներն՝ քու գերիշխան տերերդ, և թագաւոր հայրդ, աւանդաբան հաստատած են զիս այն իշխանութեանն որ ունիմ վրայ: Հաւանորէն երկրորդ անգամ մի ալ պիտի հասկնաս թէ թագաւորներուն պետական սրողողութիւններն սրչափ հարկեցուցիչ են ո՞ր ալ ըլլայ: Ասոր ճշմարտութիւնն ստուգելու համար երթմանք ի Հայաստան. աղէկ ընկերներով պիտի տանիմ զքեզ հոն, ճամբայ երեսնք. և որովհետեւ անանկ կ'ուզես, վաղուքն սկըսեալ պատրաստուէ աշխարհդ քանդած տեսնելու: պատրաստուէ տեսնելու քու բոլոր երկիրներուդ ընդարձակութեան վրայ մուկիսն պատերազմի անաւորագոյն հետեւանքը, այսինքն մեռելներու բլուրներ, և արեան գետեր:

ԼԱԽՈՂԻԿԻՆՆԵՐ - Կը կորսնցընեմ պետութիւնս, այլ կը պահեմ թագաւորական աստիճանս. և այս ամենամեծ աղէտներն յորս իմ ամբարտաւանութիւնս զիս կը գահակիժէ, կրնան զիս գերի ընել քեզի, այլ ոչ թէ հպատակ. կեսներս քու ձեռքդ է, այլ ոչ թէ իմ արժանապատուութիւնս:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ - Անընկճելի քաջասրտութիւնդ զիրաւ փոխել կու տանք. և երբ աչքերդ այն ամէն շարիքներով սարսափած, տեսնես զԱտտալուս հայրերուդ գահոյից վրայ բազմած, այն աստեւ թերեւս դու ի զուր պիտի աղաչես իրեն որ ձեռք տայ քեզի՝ զքեզ ի գահն բարձրացընելու համար:

ԼԱԽՈՂԻԿԻՆՆԵՐ - Եթէ գայ օր որ ձեր պատերազմը մինչեւ հոն զիս խոնարհեցընէ, այն նշան պիտի ըլլայ որ հոգեով ալ արիութեամբ ալ բոլորովին փոխուեր եմ: Ասկայն, տէր իմ, յուսալի է որ մինչեւ հոն չհասնիր. աստուածներն իմ բաղդիս խնամք պիտի տանին, իրենք պիտի ըլլան թերադրող քեզի, կամ պիտի հանեն մարդ մի՝ Հոռոմայ ձեզի տուած բազմութիւ զիւցազուններուն դէմ:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ - Քեզի նեցուկ կ'առնես յանձնապատասխան մի. սակայն նա դէպ ի իր կորուստը կ'ընթանայ, և զքեզ ալ կը քարշէ կը տանի իր հետը:

Աղէկ մտածէ, տիկին, ճանչցիր յանցանքդ. թագուհի կամ պարզ Լաւորիկէ ըլլալուն մէջ ընտրութիւն ըրէ. և վերջին խորհուրդն որ կու տամ առ քեզ այս է. թէ որ կ'ուզես թագաւորել, թագաւորեցորդ զԱտտալուս: Ողջամբ մնա:

ՏԵՍԷԼ ԵՐԿՐՈՐԿ

Փրամիևիոս, Լաւոյիիկէ:

ՓԼԱՍՄԻՆԻՈՍ. - Սակայն, տիկին, կատարեալ առաքինութիւնը...

ԼԱՍՏՈՒԿԷ. - Թագաւորին հետ գնա՛, դեսպանութիւնդ ընցաւ. և կը կրկնեմ՝ ըսելու քեզի, չուզելով խաբել, որ հոս ոչ կրնամ և ոչ կ'ուզեմ լսել դեսպանութիւնդ:

ՓԼԱՍՄԻՆԻՈՍ. - Անոր համար այսպիսի ճայրագոյն վտանգի ժամանակ, ոչ այնչափ իբրևս գետապան կը խօսիմ հետդ, որչափ իբրևս զքեզ սիրող, և որ ի դուք շարժած ձախող ճակատագրին համար, զոր անձամբ անձինք կը պատրաստես, կը ջանայ ինքնին վնասած չարիքներուց դէմն առնել:

Ուստի կը համարձակիմ իբրևս բարեկամ ըսել քեզի մտեալաբար, որ կատարեալ առաքինութիւնն անբաժան է ի խոհեմութենէ, և նոյն իսկ իր շահուն համար պէտք է քննէ և նկատէ թէ ինչ ժամանակի մէջ կ'ապրի, և ինչ տեղույ մէջ կը գտնուի: Թագաւորական հոգւոյ մեծասիրտ արիւթիւնն, առանց այս առաքինութեան վայրենի առաքինութիւն մի է միայն, իրեն արժանեաց զգացմունքովը կուրացած. և պատուոյ խաբուսիկ երևութիւն հրապուրեալ, այնչափ կ'անջատի կօտարանայ ճշմարիտ յոյանկութենէ, որ ինքնիրեն կը դիմէ այն բանին՝ ուսկից պէտք էր երկիւղիւ փախչէր. զարմանքի, այլ միանգամայն ցաւակցութեան ալ արժանի կ'ըլլայ, և յետ խորունկ հառաչանք մի արձակելու, կը բռնադատուի հուսկ ուրեմն ըսել մեզի թէ « Թագաւորին՝ իրաւունքս էր, և չկրցայ ի գործ ածել զայն »:

Դու կը զայրացընես թագաւորն, որուն անհամար, հլու և միշտ յաղթական բանակը կը տեսնես. և դու իրեն ձեռքին մէջն ես, և իրեն արքունեաց մէջ կ'ապրիս:

ԼԱՍՏՈՒԿԷ. - Չեմ գիտեր, տէր իմ, թէ անձի պատիւն ունեցած է երբէք խաբուսիկ երեւոյթ մի. սակայն կ'ուզեմ իբրևս քեզի բարեկամ պատասխան տալ:

Իմ խոհեմութիւնս բոլորովին ի քուն չէ. և առանց քննութեան մտնելու թէ ինչու՞ նախանձոտ բազդն այդչափ տհաճելի կ'ընէ քեզի բաջասիրտ արիւթիւնը, կ'ուզեմ հաւատել քեզի թէ իմ հրապարակացոյց ըրած քաջասրտութիւնն՝ քեզի երեւցածին չափ վայրենի առաքինութիւն չէ. և զի իրաւունք ունիմ արքունի գահուն, արիւթիւնս կ'ուզէ զայն իրեն զենք առնել, և քաջ գիտէ վանել վաքնուել զով որ հետամուտ է ինձմէն զայն յափշտակելու:

Կը տեսնեմ այն, ինչպէս կ'ըսես, սահմանազուտոյ վրայ զօրաւոր բանակ մի, յաղթանակելու սովորած. սակայն որ առաջնորդութեամբ, և որ զօրավարի հրամանատարութեանը տակ: Եթէ թագաւորը կը կարծէ թէ անոր զօրութիւնն իրեն կը սեփականի, կրնայ զլիւնն վերձանք գալ, և եթէ իր երկրէն ուզէ մեր երկիրն անցնիլ: Խորհուրդ կու տամ իրեն՝ ուրիշ բանակ մի ձարելու: Իրաւ ես իր արքունեաց մէջ կը ըսեցիմ, իր պետութեան մէջ կը գտնուիմ, և պատճառ չունիմ չվախնալու իրէն. սակայն, տէր իմ, իր արքունեաց մէջ իսկ, և Հայաստանէն դուրս, առաքինութիւնը կը գտնայ անպաւէն ընդգեմ բռնաւորութեան: Թագաւորին բոլոր ժողովուրդը աչք ունի և կը տեսնէ թէ պետական պահանջութեան հասարակաց բարոյն որչափ մեծապէս կը վնասեն: Կա կը ճանչնայ զԿիլիկիոյ մեծ, կը ճանչնայ անոր խորթ մայրը. գիտէ և կը տեսնէ այս մօրուին անհաշտ ատելութիւնը. կը տեսնէ թէ թագաւորն ինչպիսի ճառայութեան լուծն յանձն առած է, և հետեւեալբար քարոզ կը ճանչնայ վտանգաւոր բարեկամները:

Իսկ ինձի գալով, զոր անդունդին եղբերը կը կար-

Տես, ոչ միայն չեմ արհամարհեր զԱտուայու անձնա-
հաճ գրգամբը, այլ նա մանաւանդ կ'ազատեմ զինքն
այն արհամարհանքէն՝ որ պիտի կրեր ինձմէ, եթէ իմ
ձեռքես ընդունէր թագաւորական աւագութիւնը: Գուե-
նիկ ոգի մի պիտի համարէի զինքը, ստորնագոյն վի-
ճակի մի համար ճնած, աւելի հպատակ քան ամուսին.
և հարսանեկան զօգը պիտի չբարձրացնէր զինքն այս
անհաւասար աստիճանէն: Իմ ժողովուրդս՝ տուած օրի-
նակիս հետեւելով, համարում պիտի շտտանար Ատ-
տայուսի վրայ: Վեհանձն սրտի մի համար անհանդուր-
ժելի է այս, տէր իմ. իմ մերժողական պատասխանս՝
չնորճք է իրեն համար. և իր փափագանացն հակառակ
մշտնջենաւոր տհաճութիւններէ կը վրկեմ դառաքինին:

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ. - Եթէ ճշմարիտ կը խօսիս, դու
թագուհի ես հոս. գերելիան կը տեսնեմ զքեզ բա-
նակին և արքունեաց վրայ. թագաւորը ստուեր մի է
պարզ, և իրեն իշխանութենէն այնչափ միայն ունի,
որչափ դու զթութեան համար կը թողուս իրեն. ո՛հ,
դու մինչեւ շնորճք ընելու ալ ձեռներեց ես: Այս
այսպէս ըլլալով, կ'աղաչեմ անմեղադիր ըրէ՛, գշխայդ,
յանդգնութիւնս. թոյլ տուր որ Հոռոմ հուսկ ուրեմն
իմ բերնովս խօսի հետդ: Գնտպանութիւն ընդունելը
դեռ ես իրաւունքդ է. սակայն եթէ այս անունն Հայ-
աստանէն դուրս անսխորժ է քեզի, թող որ իբրեւ
լոկ հռովմայեցի մի ըսեմ քեզի՝ որ այսօրուան օրս
թագաւորելու մեկհատիկ միջոցը Հռովմայ դաշնակից
ըլլան է. և զանիկայ իրեն յենարան ընելը. և թէ ա-
նով կարելի է գրացիները ճնշման տակ բռնել, խա-
ղաղութեան մէջ պահել իր ժողովուրդը, և թշնամի-
ները սարսփեցընել. և թէ երբայ որ յաւերժ հաս-
տատուն է իր գահուն վրայ երբ Հռովմայ բարեկամի
անուան պատիւը ձեռք բերած է. և թէ Ատուայու
սոյն ախողոսով աւելի թագաւոր է, և աւելի միահե-
ճան իշխան քան ամէն անոնք, որոնք կը համարձակին
կրել իրենց հակաին վրայ թագաւորական նշանը. և
թէ վերջապէս . . .

ԱՆԻՈՒԿԻԿԻ. - Բաւական է. կը հասկընամ ի՜նչ ըլ-
լալը. ամէն թագաւորը՝ այնչափ միայն են թագաւոր.
որչափ դուք կը հաճիր: Թական եթէ Հոռոմ իր ուզա-
ճին պէս անոնց տէրութեանց վրայ տնօրինութիւններ
կ'ընէ, ըսել է որ իր Ատուայուին համար ըրածը մեճ
բան մի չէ. քանզի ով որ իր ձեռաց մէջ ունի այնչափ
բան որ կրնայ անոր առատաձեռնել, պէտք չէր շտտ
յամուէր մուրալու Ատուայուսի համար: Այսչափ սի-
րելի իշխանի մի համար Հռովմայ ազահելը զարմանք
կ'ազդէ ինձ. ինչո՞ւ զԱտուայու արքունական թագով
մի շներկայացընէր ինձ. ի՜նչ օգուտ ձանձրացընել զիս
ի նպաստ հպատակի մի, զիս՝ որ արհամարհանաց ար-
ժանի կը սեպեմ թագաւոր մի խկ, եթէ ձեր հը-
մանովը գայ, և եթէ իր գերագահ իշխանութիւնն ձեզի
հետ դաշնակցելովը պղծուի: Այնպիսի զգացմունքներ
են ասոնք, որոնցմէ չեմ կրնար ի բաց կալ. անանկ թա-
գաւորներ չեմ ուզեր, որ հպատակի ստրկած են. և
որովհետեւ յստակ տեսար հոգիս, պարսպ տեղը մի
սպառնար և մի աղաչեր, տէր իմ:

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ. - Ի՜նչպէս չցաւիմ կուրութեանդ
վրայ: Թագուհիդ, աղէ առ վերջին անգամ մի ալ, հա-
սունութեամբ մտածէ ասոր վրայ. լաւ եւս խորհէ թէ
ո՞վ է Հոռոմ և ի՜նչ կարող է ընել. և եթէ անձինդ սի-
րող ես, վասցիցի անոր անհաճոյ ըլլալէն: Կարբեդոն
կործանած է, Անտիոքոս ջախջախուած. ոչ ինչ այլ
կրնայ այսուհետեւ մեր կամբին հրամանները խափա-
նել. երկրիս վրայ ամէնքը կը խոնարհին, և ճօղուն
վրայ ամէնքը կը դողան. և Հոռոմ այսօրուան օրս աշ-
խարհիս տէրն է:

ԱՆԻՈՒԿԻԿԻ. - Աշխարհիս տէրը. ան, պիտի վախ-
ցընէիր զիս, եթէ անոր տէրութենէն ազատ չըլլար
Հայաստան և իմ սիրտս. եթէ մեճն Աննիրազ յաջորդ
չունենար, եթէ ի Նիկովոզէս իշխան վերածնած ըլլա-
լար նա, և անոր արժանաւոր ձեռաց յանձնած չըլլար
Հռովմայեցոց յաղթելու անխալ գաղտնիքը: Այսպի-

սի կորովի աշակերտ մի՛ պիտի ունենայ անշուշտ ա-
րիւթիւն՝ իր ուսուցչին գասերը լիովին ի գործ դնելու.
արդէն Ասիա անոր փորձը կ'առնու, և տիրապետեալ
երբ թաղաւորութիւններ կը ցուցնեն թէ ո՞ր կրթա-
րանի մէջ այս բաներս սորվեր է: Ազգանաւորութեան
հարուածներ են ասոնք, սակայն այնչափ մեծ՝ որ պետք
է կապիտոլիոն վախճայ յանկարծահաս ճարտարահնար
հարուածէ մի, և շըլայ որ օր մի...

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ. - Այն օրը դեռ հեռու է, տիկին,
և հարկ ըլլայ նե՛ք բեզի իմացընողներ կը գտնուին թէ
ո՞ր աստուածները թաւալազլոր կը գահալիծեն ժպիւրի
սրբապիղծերը, և թէ նոյն իսկ Տրեպիոյ և Կաննէսի՜
պատերազմներէն ետքը, կապիտոլիոնի ստուերն անա-
բեկեց ձեր մեծ Աննիբաղը:

Այլ անչա կու գայ Հոսիւմայ ազիտաբերը:

1. Տրեպիա (Իրէպպիա) գետ մ'է Խտալիոյ Բազիլա և
Բիաշէնցա գաւառներուն մէջ, ուր Քրիստոսէ 218
տարի առաջ Աննիբաղ յաղթեց Հոսիւմայեցոց Սեմ-
պրոնիոս զօրավարին: — Կաննես (Գաննէ) գիւղ մի է
հարաւային Խտալիոյ՝ Պարի գաւառին մէջ, որ հին ա-
ռենն էր Ազգուիա քաղաքը, ուր Քրիստոսէ 216 տա-
րի առաջ Աննիբաղ յաղթանակեց Հոսիւմայեցոց Վար-
րան և Պոլոս Եմիլիոս զօրավարաց վրայ, և սղաննեց
յիստոն հազար զինուոր:

ՏԵՍԻԼ ԵՐՐՈՐԳ

Նիկոմիդիոս, Լառոյիկէ, Փյաւլիկիոս:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Կամ Հոսիւմայ կ'ընդլայնէ տուած
իշխանութիւնը, կամ դու իրեն հրամայածէն աւելի
կը գործես:

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ. - Գիտեմ որն է իմ հրամանս. և
հրամանէն անդին անցնելուս կամ հակառակին համարը,
ոչ թէ բեզի, այլ ուրիշներու պիտի տամ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Շնորհ ըրէ ուրեմն երթալու անոնց,
և թող ինձի ալ կարգ որ գշխոյնն հետ իմ սիրոյս վրայ
խօսակցիմ: Գու այնչափ թափանցեր ես անոր սիրտը,
և բու ճառաբանութիւններդ այնչափ յանկուցիչ են
իշխանուհոյն համար, որ պիտի չկարենամ առանց մեծ
ջանքի ջնջել բանախօսութեանդ տպաւորել ուղածները:

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ. - Անարժան բարեկամի մի մղմամբ
գլուխն հասած շարիքներուն վրայ զթալով՝ խորհուրդ կու
տայի իրեն:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Այս ոճով մարդասիրական խոր-
հուրդ մի տալդ, սիրալիր և կարեկցող դեսպանի
գործ է:

Շատ վատութիւններու յորդոր տուած բեզ, տիկին:

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ. - Ա՛յ շափը կ'անցընես, և կիբբ կ'ել-
նես:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Կիբբ կ'ելնեմ:

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ. - Գիտցիր որ չկայ աշխարհ մի, ուր
դեսպանին նուիրական պատիւը...

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ - Մի եւս այլ շատ բարձրացնէր մեր առջեւը անոր աստիճանն և փառաւորութիւնը. ով որ խորհրդատու է, ալ չէ դեպքան. իր պաշտօնին չափէն դուրս կ'ենէ, և ինքնին կը հրաժարի անկէ: Սակայն ըսէ ինձ, գշխտյո՛ղ, պատասխան առա՛ւ քեզմէ:

ԼԱՍՈՒԳԻԿԷ - Այո, տէր իմ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ - Գիտցիր ուրեմն որ ես զքեզ այսուհետեւ՝ միայն իբրև Ատալանոսի գործակատար կը համարիմ, և իբրև Փլամինիոս. և եթէ զիս ի բարկութիւն գրգռես, թերեւ կ'աւելցնեմ ըսելու, որ Անիբազի, իմ դաստիարակիս, թունաւորող՝ պիտի չունենաս ինձմէ ասկէջ աւելի պատիւ: Եթէ այսչափին գոհ չես, գնա բողոքէ՛ թագաւորին:

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ - Թեպէտ ազնուազուծ հայր է, ինձի նպատաւոր վճիռ պիտի տայ. իսկ եթէ ինք զլանայ, Հոռոմ ինքնիրեն վճռատու պիտի ըլլայ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ - Գնա՛ թագաւորին և Հոռոմայեցոց տքերուն պլուելու:

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ - Արդեւքը պիտի տեսնուի. իշխանո՛ղ, քաջ խորհէ՛ վիճակիդ վրայ:

ՏԵՍԻՆ ԶՈՐՐՈՐԴ

Նիկոմիդիս, Լաւոդիկէ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ - Այս խորհուրդը աւելի պատշաճ է՝ թագուհւոյն տալ: Իր ատելութեան առջեւ իմ վեհանձնութիւնս կը դադրի. մինչեւ հիմա ինայեցի իրեն, և չչայտնեցի պատրաստուած սպանութիւններուն վատշուէր գիտմունքները: Սակայն ալ կը բռնադատեն զիս ի վեր հանելու, և բոլոր իր ոճիւրը դուրս կը ցայտէ:

Թագաւորին առջեւ խօսեցնելու տուի զԳենոնն և զՄետրորատէս. և ասոնց տուած տեղեկութիւնն ակնեցուցիչ ըլլալուն, ինքն անձամբ խնամքով կը քննէ զանոնք:

ԼԱՍՈՒԳԻԿԷ - Չեմ գիտեր, տէր իմ, թէ ինչ պիտի ըլլայ հետեւանքը: Սակայն խելքս չհասնիր բնաւ. թագուհւոյն բռնած ճամբուն, և թէ ինչու կը բռնադատէ զքեզ շէնկոց հանելու: Քեզմէ անարեկելու տեղ, բնաւ վախ չցուցնէր. և որչափ աւելի խայտառակես իր եղեռնաւոր գործերը, նոյնչափ աւելի մահացու թշնամութեամբ կը յարձակի ի քեզ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ - Իմ բողոքիս առջեւ կ'առնէ, և ճարտարութեամբ կը ջանայ սխալաւութեան երեւոյթ տալ անոր. և սուս յանդիմութեան խարերայ դիմակով կը ծածկէ իր վախը, և կը քողարկէ իր տկարութիւնը:

ԼԱՍՈՒԳԻԿԷ - Արքունեաց գաղտնիքները շատ անգամ այնպիսի ճարտարութեամբ կը քողարկուին, որ հեռատեսքն իսկ մտահաս չեն ըլլար:

Քանի որ հոս եկած չէիր զիս պաշտպանելու, Ատալանոսի դեմ կ'առեւելու առիթ չունէի. Հոռոմ չէր մտաբերէր մեր սէրը վրդովելու: Աւելին բտեմ. դեռ մէկ օր մի է միայն որ քու հոս ներկայութեամբդ կը տագնապիս, և անա նոյն օրուան մէջ՝ Հոռոմ քու առջեւ ոգով չափ կը ստիպէ զիս ամուսնութեան Ատալանոսի հետ: Իսկ ես չեմ հասկընար բնաւ թէ ինչ է այս ձեռնարկութեան պատճառը, որ չեն սպասեր քու հեռանալուդ ժամանակին. աչքերուս առջեւ ամպ մի կայ միշտ որ կը մթազնէ տեսութիւնս, և ստուեր մի կը ձգէ անոր վրայ: Թագաւորը կը սիրէ իր կինը, և կը վախնայ Հոռոմէն. և թէպէտ նախանձու աչքով շնայի բու պանծալի շահատակութիւններուդ, այլ ճիշդն ըսու ուզելով չեմ կրնար լռելի քեզի գոնէ, թէ այնչափ թագուհւոյն յարեալ ամուսին է, որ նոյնչափ սիրալի

հայր չկրնար ըլլալ քեզի: Տես թէ Ատտալոս ինչ ան-
յարմար ժամանակ կ'ընտրէ. ո՛վ կը մղէ զինքն առ իս,
և ինչ նպատակաւ, և որպիսի մտահոգութեամբ: Շուա-
րեալ եմ, տէր իմ, թէ ինչպէս այս բաներուն խորը
թափանցեմ. սակայն եթէ իմ ներկայութեանս պէտք
ըլլայ չյազթուելու համար, պիտի յաջողիմ պարտաս-
տուած հարուածը շեղել տալ: Ողջամբ մնա:

ՏԵՍԻՒ ՀԻՆԳԵՐՈՐԳ

Նիկոմիդիէս, Ատտալոս, Լաւոյիկի:

ԱՍՏԱՆՈՍ. - Գլխոյդ, քաղցրբաբն տեսակցութիւն-
ներ հաճելի չըլլար քեզի այն վայրկենէն որ իմ խօ-
սակցութիւնս կը խառնուի ձերինն հետ:

ԼԱՒՈՂԻԿԻՅ. - Ձանձրացուցիչ ժտութեամբդ, զոր
չեմ վարանիր տարապայման անուանելու, կրնաս ինձի
հետ խօսիլ իմ երկրորդ անձիս հետ խօսակցելով. ինքը
կը ճանչնայ իմ սիրտս, և իմ տեղս պիտի պատաս-
խանէ քեզի, ինչպէս պատասխանեց Փլամինիոսի թա-
գաւորին կողմանէ:

ՏԵՍԻՒ ՎԵՅՆԵՐՈՐԳ

Նիկոմիդիէս, Ատտալոս:

ԱՍՏԱՆՈՍ. - Որովհետեւ իրեն հեռանալուն պատ-
ճառ եղայ, կը մեկնիմ ասկից, տէր իմ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻԵՍ. - Ոչ, ոչ, իշխանդ. ես ալ մեկ եր-
կու խօսք բռնիք ունիմ: Ոչ միայն անդրանկութեան
անունս, այլ նաեւ ինձի սահմանուած թագաւորական
աթոռը մեկդի դրեր էի. և անձինս ուժովը միայն ու-

զելով պաշտպան կալ իմ սիրոյ առարկայիս, խնդրեցի
քեզմէ որ դու ալ ինքիքենդ միայն յարձակում տաս,
և մասնաւորապէս ոչ թագաւորին և ոչ շոպմայեցուց
օգնութիւնը ջանքիդ վրայ բարդես: Սակայն կը տես-
նեմ որ կամ յեշտութիւնդ կարճ է, և կամ քեզի
հրամայուածները չես ուզեր յիշել:

ԱՍՏԱՆՈՍ. - Գու կը ստիպես զիս մոռնալու զա-
նոնք, քանի որ հաւասարութիւն չես հաստատներ: Ի-
րաւ մեկդի կը դնես անդրանկութեանդ իրաւունքը.
սակայն զշխոյին սիրուն ալ հեռացուցիր քեզմէ. և ի
բաց դիւր այն ամէն բարեմասնութիւններն որ զքեզ
իրեն սիրելի ըրած են, և այն պանծալի յատկութիւն-
ներն որ գիտեն զիւթել ամէնքը, ինչպէս նաեւ տիրած
երեք արքունի մականներդ, և վեց պատերազմերու
յաղթանակդ, և հարիւր ու աւելի պատնէշներու վրայ
վեհարար գրո՛ս տալդ: Այսպիսի օգնականներով ո՛ր
է յաղթութիւն տարակուսելի չէ քեզի համար: Ուստի
զշխոյին համար կուրնիս հաւասարագոր ըրէ. ալ մի
երեւցընէր իրեն՝ փառացդ այս շեղջաշեղջ կայսրը, զոր
յաղթութիւնը լիաճեն թափեր է վրայդ. և մոռցընել
տուր իրեն առ վայր մի՛ քու սակաւագիւտ անաքի-
նութիւններդ և հաշակաւոր քաջագործութիւններդ. և
կամ թէ չէ՛ թող տուր որ զշխոյին սիրոյն գիմաց, և
քու կործնութեանդ առջեւ, կշիռքին միւս նժարին
մէջ գրուի Հոռոմ և թագաւորը: Ասոնց ներգործած ազ-
դեցութեան ոչնչութենէն կրնաս քաջ դուշակել որ ի-
րենց դնելիք ծանրութիւնը թեթեւ պիտի ըլլայ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻԵՍ. - Ըսել է որ ժամանակդ բոլորովին
չես վատնած ի Հոռոմ, քանի որ գիտես ինքիքերդ պաշտ-
պանել այսչափ շնորհալից դարձուածքով. թէ որ արիւս
սիրտ չես, գոնեա սրամիտ ես:

ՏԵՍԻՆ, ԵՕԹՆԵՐՈՐԳ

Այսինչե, Նիկոմիդիա, Աստուարու, Այասպ:

ԱՐԱՍՊ. - Տէր իմ, թագաւորը գրեզ կը կանչէ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Զիս կ'ուզէ:

ԱՐԱՍՊ. - Այո, տէր իմ:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Դիւրին է, իշխանդ, ջախջախել զըրպարտութիւնը:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Չեմ գիտեր, ո՞վ թագուհի, թէ ի՞նչ բանի համար ինձի կը սորվեցընես զայս, ինձի որ չեմ բնաւ տարակուսած այս առածին ճշմարտութեան վրայ:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Եթէ երբէք երկրայած շըլլայիր աւոր վրայ, իշխանդ, այդչափ հեռու տեղէն հեռոց չէիր բերէր մնտի յուսով զՍեննոն և զՄէտրոբատէս:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Ես հաստատ միտքս դրած էի, ո՞վ թագուհի, պատահածները կեղծելու, ձածկելու, բայց դու բռնադատեցիր զիս այս երկուքը խօսեցընել տայու:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Ճշմարտութիւնն է մանաւանդ զիրենք բռնադատողը, քան թէ քու առատածեռութիւններդ: Այսպիսի հասարակ աստիճանի մարդիկ խոստմունքներուն վրայ չեն կենար. երկուքն ալ մտքերնին դրածէն աւելի խօսեցան:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Կը ցաւ իմ քեզի համար. սակայն դու ևս ուզողը:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Ինչուան հիմա ալ նոյնը կ'ուզեմ. և ուրիշ բանի համար չեմ ցաւիր, բայց եթէ ասով առաքինութեանդ արատաւորելուն վրայ. և պատուոյ տիտղոսներուդ վրայ անյաջող հրապուրողի ազնուական ձիբքն աւելցընելուդ համար:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Ըսել կ'ուզե՞ս ուրեմն, որ քեզի գեմ հրապուրեցի զանոնք:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Այո. ինձ տհաճելի է այս, իսկ քեզ ամօթալի:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Եւ ասով կը յուսան զանոնք աւուանարկ ընել:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Ոչ, տէր իմ. ես գոհ կ'ըլլամ անոնց ըսածովը:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Ի՞նչ ըսին որ քեզի հաճելի կ'ըլլայ, և որ կ'ուզէիր որ ըսուի:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Երկու ճշմարիտ բառ միայն, որ գրեզ փառքով կը պսակեն:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Կրնամ լսել քեզմէ այս երկու կարեւոր բաները:

ԱՐԱՍՊ. - Տէր իմ, թագաւորը սպասելէն կը ձանձրանայ. շատ կ'ուշանաս ներկայանալու:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Իրմէն կը լսես զանոնք. չափէ դուրս կը սպասեցընես զինքը:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Տիկին, կը սկըսիմ հուսկ ուրեմն ըսածիդ միտքը հասկնալ. թագաւորին ամուսնական տէրը վտարելով սրտէն զորդիական գորովը, գրեզ պիտի անմեղացընէ, և զիս մեղապարտ պիտի ընէ: Սակայն...

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Բսկելիքդ լմննցուր, իշխանդ, այս ստիպանք ինչ կը նշանակէ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Երկու ճշմարտաբաս, որ ինձի շունչ առնել կու տան:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Կրնամ լսել քեզմէ այս երկու կաւորներ բառերը:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. - Թագաւորեն կը լսես զանոնք. ես չափէ դուրս ուշացայ:

ՏԵՍԻԼ ՈՒԹԵՐՈՐԿ

Սյախնոյէ, Ատտարու:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Կը յաղթանակենք մենք, Ատտարու, և մեծն Նիկոմիդէս կը տեսնէ հիմա թէ իր նենգաւորութիւններն ինչ արծանաւոր հետեւանք կ'ունենան: Երկու ամբաստանողներն որ ինքն ի մէջ բերաւ, և որ իրմէն հրապուրուած զիս զրպարտելու պիտի ըսէին որ ես զիրենք վատուկեր էի զՆիկոմիդէս սպաննելու, չկրցան քաջ ի գործ դնել այս դժոխալուր խորամանկ հնարագիտութիւնը. երկուքն ալ նախ ամբաստանեցին ինձի դէմ բանեցուցած չարարուեստ և վատ խաբէութիւնը: Ո՛րչափ ճշմարտութիւնը զօրաւոր է թագաւորներու ներկայութեանն առջեւ. ինչպէս սրտէ մի դուրս ելնելու համար դռներ կը բանայ. ինչպէս ստութիւնը դիւրաւ կը խայտառակուի անով: Երկուքն ալ կ'ուզէին իմ կորուստս, և երկուքն ալ իրեն կորստեան պատճառ եղան:

ԱՍՏԱԼՈՍ. - Շատ սուբա եմ որ այս բուռթիւնն աւելի մեծ և աւելի վճիռ ցըցուցեր է քու փառքը: Սակայն սոյն զրպարտութիւնը քննելու և աղէկ ստուգելու համար, եթէ կարենայիր քու անձնական շահք թիչ մի մէկդի դնել, երկու անգղապետերու շատ հաւատք պիտի չընծայէիր՝ առանց խցճի խայթի: Այս նեղաւթիտ անձիւք՝ ըսեր են այսօր երկուքն ալ որ հրապուրուեր են քեզմէ և թէ հրապուրուեր են նաեւ ի Նիկոմիդէայ: Վայելուն է արդեօք հաւատալ այսպիսի վատթար ոգիներու, այնչափ առաքինութիւններու և այնչափ յաղթանակներու առջեւ: Ո՛վ որ մտնուէ թիւնը կը խոստովանի, անարժան է հաւատալի ըլլալու:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Վեհանձն ես, Ատտարու, և կը տեսնեմ որ նոյն իսկ նախանձորգներուդ փառքը սիբեղի է քեզի:

ԱՍՏԱԼՈՍ. - Այո՛, իր նախանձորգն եմ, այլ միանգամայն եղբայրը. համարին ենք, և այս արիւնն դիւրաւ թող շտար սրտիս՝ զրպարտիչ հաւատալու զինքը:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Սակայն զիս մարդասպան կարծելու շատ դժուարահաւատ չեմ, մինչդեռ իմ կորուստս ապահով է, եթէ ինքը չկործանի:

ԱՍՏԱԼՈՍ. - Թե որ դժուար կը հաւատամ այս վկաներուն իրեն դէմ խօսելուն, շատ աւելի նուազ կը հաւատայի իրենց՝ երբ զքեզ կ'ամբաստանէին: Քու առաքինութիւնդ, ո՛վ թագուհի, օճրագործութեան կասկածէն վեր է: Ուստի թոյլ տուր որ քիչ մի համարմունք ալ իրեն համար տածեմ: Ի՞ր առաքինութիւնը շատ նախանձորգներ յարոյց իրեն դէմ արքունեաց մէջ, որոնց ձեռքով եղան անձիւք որ ուզեցին քու միւսքդ պղտորել Նիկոմիդեսի դէմ: Եւ այս անարի դաւաճանութիւնը նշանակ է նախանձուն՝ որ ոգի ի բռին կը ջանայ արատաւորել Նիկոմիդեսի դեղափայլ կեանքը: Եթէ մարդ իրմով կրնայ դատել զուրիշը, ինչ որ կը

զգամ յիս՝ նոյնը ուրիշին վրայ ալ կը հաւատամ: Ես այսպիսի հոյակապ նախանձորդի դէմ՝ յայտնի պատերազմ կը մղեմ, առանց վիրատրեւու իր պատիւը, առանց իր կորստեանը ճգնելու: Օգնութիւն կը փնտրուեմ, և այն՝ բարձրաբարոյ: և համոզուած եմ թէ ինքն ալ նոյն վեհանձնութեամբ կը գործէ, և ուրիշ դիմաւորը չունի՝ բայց այն ուր իր փառքը զինքը կը մղէ, և թէ իմ սիրոյս՝ իր արժանիքը միայն կ'ընդդիմադրէ:

Վ ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Աշխարհի գիտութիւն շունիս, և շես ճանչնար արբունիքը:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Իշխան եղողը ինձմէն ուրիշ կերպով պէտք է սիրատենչ ԸԼԼայ:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Որդեակ իմ, դու իբրեւ երկտասարդ կը սիրես և կը խօսիս:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Տիկին թագուհի, ես ի Հոտմ առաքինութիւններ միայն տեսայ:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Ժամանակը պիտի սորվեցընէ քեզի ուրիշ նոր պաշտօններու մէջ՝ թէ ի՞նչ առաքինութիւններու պէտք ունին թագաւորական անձինք: Սակայն եթէ Նիկոմիդէս իշխանը դեռ եւս եղբայրդ է, յիշէ՛ նաեւ որ ես ալ մայրդ եմ. և դու որ մտքիդ մէջ կասկածներու տեղիք տուիր, եկուր տեղեկացիր թագաւորէն թէ ի՞նչ հաւատք կ'ընծայէ անոնց:

(Բնագրիկ մէջ 376 տող է այս Երրորդ Հանդիսը):

ՀԱՆԴԵՍ ԶՈՐՐՈՐԴ

Հ Ա Ն Դ Է Ս Զ Ո Ր Ր Ո Ր Դ

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

Պրուսիաս, Արսիևոյի, Ալասայ:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Ալասայ, կանչել տուր իշխանը. (Ալասայ կ'երթայ):

Եւ դու, տիկինդ, զսպէ հառաչանքներդ, որ սիրտս կը ծակեն: Ի՞նչ պէտք կայ ցաւերովդ ընկճել զիս սաստկակոծ, քանի որ ամենայաղթ ես սրտիս՝ առանց արտասուքի օժանդակութեան: Ա՞ր հարկ կայ որ արցունքներդ զքեզ պաշտպանեն. բնաւ տարակուսեցայ իր ուճիրին, և քու անմեղութեանդ վրայ: Եւ կը համարին թէ իրեն ըսածները թէթեւ տպաւորութիւն մ'անդամներգործելով իմ վրաս՝ խախտեն միտքս:

ԱՐՍԻՆՈՅԻ. — Ա՛հ, տէր իմ, լոկ վայրկենական անգամ քսութեան մի բերած նախատինքը կայ բան մի որ կարենայ սրբել. և բնաւ կը պատահի որ ստուծիւնն այնչափ շուտով պայթի որ առաքինութիւնը վերստանայ իւր ամբոսութեան կատարեալ փայլը: Այլ մնայ միշտ չարազդեցիկ յիշատակ մի՞ թէ և թէթեւ, որ մասամբ կ'արատաւորէ մաքրագոյն փառքը: Չկան արքունեացդ մէջ բաղմամբիւ չարախօսներ, և իշխանը

չունի՝ խել մի կոյր զկուրացն հետեւող կուսակիցներ, որ լսած ըլլալով իմ զբարարութիւնս, և սակայն կը կարճեն որ քու սէրդ միայն զիս արդարացուց: Եւ թէ որ ամենափոքր բիծ մի մնայ իմ անուանս վրայ, և թէ որ ժողովորդեան յետին անձին մտքին մէջ կասկած մի յարատեւէ, անկէ ետքը ես արժանաւոր եմ՝ քեզի: Եւ այսպիսի վշտալից տագնապներ չեն այնչափ սրտասոյզ՝ որ արցունքներս վազցնեն:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Չափազանց խղճմտութիւն, և մեծապէս անվստահութիւն ամուսնոյդ վրայ, որ զբեզ կը սիրէ, և որուն պարտքն է սիրել զքեզ: Զբարարութեան ետքը՝ փառք ամբողջն կ'ըլլայ, և այնչափ աւելի կը նշողէ՝ որչափ աւելի մթադնած էր:

Այլ ահա կու գայ Նիկոմիդէս, և կ'ուզեմ որ այսօր...

ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԳ

Պրուսիաս, Արսինոյի, Նիկոմիդիս,
Արասպ, Պանսպակք:

ԱՐՍԻՆՈՅԷ. — Թողութիւն թողութիւն, տէր իմ, մեր միակ ապաւեն եղալին: Թողութիւն դափնեպսակ յազմանակներ ստացողին, որ իր ձեռքն հետդիտեմ կ'առաւելուն: Թողութիւն աշխարհակալին, քաղաքներ նուաճողին: Թողութիւն...

ՆԻԿՈՄԻԴԻՍ. — Ի՞նչ բանի թողութիւն, ո՞վ թագուհի էր: Երեք արքունի գաւազաններ ձեռք ձգելունս համար, որք իմ սպանութենէս ետքը՝ որդւոյդ կը պատկանին: ձեք զինուորական ոյժն Ասիոյ մէջ մինչեւ տար աշխարհներ հասցնելուս համար, որ մինչեւ անգամ ձեք Հռոմէայ նախանձը շարժեց. թագաւորական մեծվայել-

չութեան պաշտպան կենալունս համար. շահատակութիւններուս համարաւորն արքունիքնիդ շափէ դուրս հնչեցնելունս համար. մեծին Անիւրայի հրահանգները մեծ հաւատարմութեամբ զործագրելունս համար: Եթէ թուութեան պէտք ունիմ, դշխոյդ, ցեցուր թէ որ ոճրիս համար. ահա ամէնը պարզեցի հոս: Եւ եթէ անոնց վրայ աւելցնես շարժիս ոմանց հաւատալս, որոնք ուրիշէն վատուկուած էին. և սրտիս աննեղ պարզութիւնն և լեզուիս լիովին անկեղծութիւնը, որով անոնց խարդախութեանը վրայ միտքս չլուսաւորուեցաւ, — ասոնք փառք կը համարուին և ոչ թէ եղեան անոր որ բանակի մէջ կենար կ'անցնէ, և հեռի ձեռ արքունիքէն. անոր՝ որ առաքինութեան հետ միայն միախորհուրդ է, և առանց խղճի խայթի ապրելունս առանց անվստահութեան առաջ կը քայլէ:

ԱՐՍԻՆՈՅԷ. — Խօսքս ետ կ'անեմ, արքայդ իմ. չէ նա ամենեւին մեղապարտ: Մշտնջենաւոր նախատինքով ուզեց իրաւ մրտտել զիս. սակայն սովորական արդիւնք է այս՝ ասանկներուն մօրուի դէմ ունեցած ատելութեանը: Այս բուռն ատելութեամբ իր սիրտը գրաւուած, ինձի կը վերադրէ այն ամէն վերիններն որ զինքը կը հարուածեն: Երբ Անիւրայ մեր հրապարակական խոստմանէն ետքը շնորակոծ զարհուրմամբ բանդագուշեցաւ. երբ այդ ձեռունին փոխանակ մեր հիւրամեծարութեանը յանձնելու իր փառքն և ազատութիւնը՝ յուսահատութեան ձեռքը մասնեց, այս սարսափներն և կատաղութիւնը՝ իմ խորամանկութեամբս առաջ եկած են: Թեպէտ Նիկոմիդիսի աչքին Վաւոյիէ գեղեցկութեամբ նազելի կը թուի, սակայն ես եմ որ Աստալուսի աչքին ալ զեղանի կ'երեւցնեմ՝ զինչանուհին. ես եմ որ կը ստիպեմ՝ զՆոմ՝ օգնելու յայսմ Աստալուսի: Մինակ իմ ձեռքես կ'արձրուին այն ամէն շարժքն որ զինքը կը խոցոտեն. և թէպէտ իր գաստիարակին վրէժն առնելու և իր սիրուհին փրկելու համար՝ ջանաց, տէր իմ, հեռացնել զիս քեզմէ, նախանձալից սիրահարի մի ըստ ամենայնի ներեալ են այսպի-

սի բաներ: Իրեն այս տկար և սնուտի ջանքն չայլալեր բնաւ իմ հոգիս: Գիտեմ որ մի միակ մեղքս՝ բու ա՜ մուսիկոզ ըլլալս է. և թէ այս անունն է միայն որ կը բռնադատէ զինքը հալածելու զիս: Վասն զի ասկէ զատ ինչ կրնայ իմ վրաս նետել: Այս տասը տարուան մէջ որ հրամանատար է բանակին, իմ ձայնս զլացաւ արդեօք իր համբաւը մեծահռչակ բարոզելու: Իւ երբ հարկ եղաւ բոլոր ուժով և անդանդաղ օգնութեան հասնիլ Նիկոմիդեսի, որպէս զի ջախջախմանէ ազատի, ո՞վ փութացուց հարկաւոր օծանդակութիւնը. ո՞վ փրկեց զինքն աղէտալի բաղդէն: Չո՞վ ինձմէ աւելի եռանդուն գործակատար ունեցաւ թագաւորիդ առջեւ՝ զօրքի և գրածի նպատանքն երազելու համար: Գու գիտես զասոնք, տէր իմ. և բոլոր կարողութեամբս իրեն աջակցելէս ետքը, ի նշան երախտագիտութեան՝ կը տեսնեմ որ ջանացած է զիս վատահամբաւ ընելու բու առջեւդ: Այժմ ինչպէս որ ըսի առաջ, ամէն բան անմեղադրելի է նախանձոտ սիրահարի մի:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Ապերախտդ, ինչ կրնաս պատասխանել:

ՆԻԿՈՄԻԿԻՍ. - Կը պատասխանեմ թէ թագուհին այնպիսի ազնուութեամբ կը վարուի հետս, որ կը սրանչացընէ զիս: Եթէ չըսեմ քեզի թէ այն մեծագոր օգնականութիւնն որով փրկեր է թագուհին իմ պատիւս և կենսքս, և զոր մեծ պանծանօք բու աչքիդ առջեւ կը դնէ, իմ անուանս բօղոյն Ստտալոսի մեծութեանը կը ծառայէր. և իմ բաղուկն Ստտալոսի համար, և այն ստեղծէս ի վեր կը պատրաստէր այն հանդերձանքն՝ որ այսօր կը տեսնենք. - որպիսի՞ զգացմամբ և զիտմունչով միլուած ըլլալուն, երկրքին կը թողում գատել, որ կը ճանշնայ իրեն խորհուրդները, և գիտէ ինչ սրտով մաղթանք ըրած է թագուհին իմ ազատութեանս համար. և անշուշտ իրեն իրաւունք պիտի տայ, և թերեւս երկուքնուս ալ:

Ասկայն, որովհետեւ արտաքին երեւոյթը նպատաւոր է մեծապէս, ինչպէս որ ինքն իմ տեղս բերան առաւ, պէտք է որ ես ալ իրեն համար խօսիմ, և յիշեցընեմ քեզի իրեն շահուն համար՝ որ շատ կուշահնէս երկու անգլաքաներուն պատիժը. զրկէ՞ զՄէտրուբատէս և զԶենոն զխառուելու. թագուհւոյն փառքը կը պահանջէ քեզմէ այս արժանաւոր զոհը. երկուքն ալ ամբաստանեցին զթագուհին, և թէպէտ խօսքերն են առին յետոյ՝ զինքն անմեղ ցուցընելու և զիս՝ զորդիդ՝ մեղապարտ ցուցընելու համար, ասով յանցանքնին շքաւուիր, և մահերնին յոյժ արդարացի է՝ վեհափառ դշխոյն խաբէնուն յանցանքով: Թագաւորս՝ զուս անձինքներու եղած նախառկնքը՝ ուրիշ բանով չսըրբուիր, բայց արեամբ: Ոչ երբէք մէկը փրկուած է այս պատուհասէն՝ խօսքն ետ առած ըլլալուն համար: Քսուութիւնը պէտք է տանջանքներով մեռնի. սպա թէ ոչ բոլոր արքունի գերդաստանդ նենգաւորներու անխորհրդութեանը կը մատուցի: Վտանգաւոր օրինակ մի կ'ըլլայ, որ մեր կեանքերն անապահով կ'ընէ՝ եթէ սոյն պիսի զրպարտութիւններն անպատիւ թողուին:

ԱՐՍԻՆՈՅԷ. - Ինչ, տէր իմ. պատմե՛ս զանոնք այն անկարծելի անկեղծութեան համար, որ իրենց բերնէն հանել տուաւ ճշմարտութիւնը, որնշաւակեց իրեն խաբէութիւնն ինձի դէմ, որ ողջանգամ կը դարձընէ առ քեզ ամուսինդ և կը կորդէ զիս կորսանէս, որ ետ կեցուց զքեզ իմ դատակնիքս տալէ. և այս ամէն բանը կուզէ՞ իմ անձնական շահուս վերագրել: Տարապալման ճարպիկութիւն է այդ, իշխանդ. և քաջ գիտես շահուդ պաշտպան կենալ:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Մէկդի թող զՄէտրոբատես, և ինքզինքդ պաշտպանելու ջանա՛. սրբէ՛ ինքզինքդ այսպիսի ամօթալի և ստորին ոճիրէ մի:

ՆԻԿՈՄԻԿԻՍ. - Զիս արդարացնեմ, տէր իմ, ես. դու ինքն բսածիդ չես հաւատար: Շատ աղէկ գիտես

որ իմ բնութեամբս մարդը եթէ յանցանք գործէ, բարձրագոյն առարկայի կը դիմէ. մի միայն մեծ եղեւն անոր առաքինութիւնը խախտելու կրնայ ջանք ընել, և իշխանութեան հովանւոյն ներքեւ անոր փառքն ապահովցնել:

Փողովուրդդ ապստամբեցնելը, և բանակդ ընկճուած թագուհւոյ մը իրաւանց պաշտպան յարուցանելը. գալ սուսերամերկ և ձեռքեղ ազատելը զանիկայ, աներկիւղ Ատտալտի տարփանքէն և Հոովմայեցոց ուժգին հետամուտքենն. և հեղեղօրէն յարձակիլ երկիրներուդ վրայ՝ անոնց բռնաւորութենէն ազատելու համար՝ բոլոր քու զօրքովդ և ամբողջ Հայաստանի հետ. ահա ինձի նման մարդը՝ ասիկայ կարող է ընել, եթէ համարձակի որոշել առ քեզ պարտաւորուած հաւատարմութեանը գրծել: Կենդութիւնը՝ պղտիկ հոգիներու խաղն է, և կանանց յատուկ բաժինն և գործն է:

Պատժէ ուրեմն, արքայդ իմ, զՄէտրբատէս և զՊենոն, թագուհւոյն կամ ինձի համար վրէժ առ: Կենաց վերջին վայրկենին՝ մարդուս խիղճը կը ստիպէ. ամէն մարդկային նկատմունք կը դադրի՝ երբ աստուածներուն հաշիւ տալու ժամը կը հնչէ. և փոփոխամիտ անձիքը յետին տագնապին մտեցեցած ատեննին, կըրնան յանկարծ երկրորդ անգամ մ'ալ խօսքերնին ետ առնել:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Տէր արքայ . . .

ՆԻՆԻՍԻՅԱ. - Խօսէ, գշխոյր, և իմացուր թէ անոնց արդար պատժոյն ինչ բացարձակ արգելք դէմ կը կենայ. ապա թէ ոչ՝ մենք պիտի համոզուինք թէ մահուան դուռն հասած ատեննին՝ խղճի խայծիլ պիտի շարձարուին, որ քեզի հաճելի չէ:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Կը տեսնես, արքայդ իմ, ինչուան ուր կը ծայրայեղի իր ատելութիւնը. ես զինքը կարգաբացնեմ, իսկ նա ընդհակառակն զիս մեղապարտ կը կոչէ: Անշուշտ իմ ներկայութիւնս կը զայրացնէ

զինքը, և իմ հեռանալս պիտի հանդարտեցնէ իր ուզին. իր վեհանձն սրտին քիչ մի խաղաղութիւն պիտի ազդէ, և անտարակոյս ոճիրներէ ետ պիտի կեցնէ զինքը:

Զեմ խնդրեր որ զթութեան համար շնորհես արքունի գաւազան մի իմ պաշտպանելոյս. և ոչ իսկ կ'ուզեմ որ Ատտալտի անձնական ապահովութեան համար երկու եղբարց մէջ բաժնես թագաւորական իշխանութիւնը: Քու Հոովմայ բարեկամներդ ետեւէ եղան այս բանիս, այլ առանց իմ հաւանութիւնս առնելու. ես անոր պետք չունիմ: Այնչափ է սերս առ քեզ, որ չեմ կրնար քու ետեւեղ չերթալ, կրը իմ գրկիս մէջ շունչդ աւանդես. և իմ ցաւիս առաջին յուզումնը՝ արցունքս և արիւնս ի միասին պիտի թափէ գերեզմանիդ վրայ:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Ա՛հ, տիկին:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Այո, արքայդ իմ, այն թշուառ ժամը քու շունչիդ յետին տուրեւտունն հետ իմ կենքս ալ պիտի լուծէ. և զի ասով իշխանը պիտի չըլլայ ինձի թագաւոր, ինչ վախճալիք ունիմ՝ իրով. ինչ կարող է ընել ինձի դէմ: Իսկ այս գրաւականին համար, որ որդիս է, և որ բաւական խեթ և կասկած կ'ազդէ իշխանին վրայ, մի միայն խնդիր կ'ընեմ, և է այն՝ որ նորէն դառնայ Հոովմայեցոց քով, և հոն լմնցնէ իր կենանքն, ուր մնուցիր զինքը. թող դառնայ հոն՝ քու առ իս ունեցած ապարդիւն սիրոյդ յիշատակը՝ առանց վասնպի և առանց փառքի յաճեցնելու համար: Մեծասիրտ իշխանը ծառայութիւն կը մատուցանէ քեզի, և աւելի եւս պիտի մատուցանէ՝ երբոր աչքերուն առ ջնւ խոցոտիչ առարկայ մի չունենայ: Եւ մի ահաբեկիր ընաւ Հոովմէն և իր վրէժխորութիւնն. Հոովմայ բոլոր զօրութեանը դէմ՝ գերագոյն կորովութեամբ կը իմեղդէ իշխանը. հռչակաւոր Այնիբաղայ ամէն գաղտնիքները գիտէ, այն դիւցազունին՝ որ ամէն տեղւոյ մէջ ըստ ամենայնի աղիտարեր եղաւ Հոովմայ, մինչեւ Ասիա և Ափրիկէ կ'ափշին թէ Անտիոքոս սրբափ օգուտ

կը քաղէ անկէց, և թէ կարբեդոն սրչափ արդէն քաղեց:

Եւ ահա կը թողում կը մեկնիմ, որպէս զի զաւազիկը խանդաղատանքը՝ բարութիւնդ ստիպէ. և ալ չեմ ուզեր տեսնել՝ որ իմ մեծարած իշխանս թշնամանէ զիս անիրաւաբար քու առջեւդ. և ոչ ալ բանադատուիմ ի բարկութիւն զբզուելու զքեզ քաջարի և քեզի յոյժ արժանաւոր որդւոյդ դէմ:

ՏԵՍԻԼ ԵՐՐՈՐԴ

Պրուշխաս, Նիկոմիդիոս, Ալուսայ:

ՊՐՈՒՍԻՍՍ. - Նիկոմիդէս, այս խառնակութիւնը ահաճելի է ինձ: Ինչ յանցանք ալ որ վրադ նետուի, ևս զքեզ վատ չեմ կարծեր: Սակայն փոքր շնորհք մի ընենք Հռովմայ որ կը գանգատի, և ջանանք փտառ հուժիւն ազդել թագուհւոյն սիրտն, որ կը վախնայ քեզմէ: Ունիմ քու վրադ խանդաղատանք, և սիրաւոր եմ թագուհւոյն, և չեմ ուզեր տեսնել այս մշտնջենաւոր ատելութիւնը. չեմ ալ ախորժիք որ սիրաւոր զգացմունքներս փոխանակ հաճոյական ազդեցութեամբ տեսելու սրտիս մէջ՝ զանիկայ կեղեքելու համար միայն սիրեն անոր: Կ'ուզեմ սէրն ու բնութիւնը համաշունչ ընել ողբոյս մէջ, ըլլալ հայր և ամուսին այս առթին մէջ...

ՆԻԿՈՄԻԿԻՍ. - Աբբայդ իմ, կ'ուզե՞ս ինձի թողուլ որ ընելեք թեկարդեմ: Ո՛չ հայր և ո՛չ ամուսին եղիք:

ՊՐՈՒՍԻՍՍ. - Ի՞նչ ըլլամ ուրե՞նք:

ՆԻԿՈՄԻԿԻՍ. - Թագաւոր:

Բարձրիգլուխ նորէն ձեռք առ արբունի վեհ գերիշխանութիւնը: Ճշմարիտ թագաւորը՝ ոչ ամուսին է և ոչ հայր. իր աթոռին միայն հոգ կը տանի, և ոչ այլ ուրիշ բանի: Թագաւորէ. և Հռոմ աւելի պիտի վախնայ քեզմէ, քան ինչ որ հիմա դու կը վախնաս իրմէ: Կը տեսնես արդէն որ թէպէտ ընդարձակածաւալ և ամենամեծ զօրութեան տէր է Հռոմ, սրչափ կը զանգիտէ ինձմէ, և ինչ մեծ վատտակ կը յուսայ ընել զիս կորստեան մասնելով. վասն զի կը գուշակէ որ պիտի գիտնամ թագաւորել:

ՊՐՈՒՍԻՍՍ. - Ապերախտ դու, ահա կը թագաւորեմ, որովհետեւ անանկ կը հրամայես ինձ. ընտրէ, կամ Լաւորիկէն, կամ չորս թագաւորական պատկներ: Թագաւորդ է որ եղբորդ և քու մէջ կը բաժնէ զաստը: Ա՛լ հայրդ չեմ. հնազանդէ թագաւորիդ:

ՆԻԿՈՄԻԿԻՍ. - Թե որ Լաւորիկէի ալ թագաւորն ըլլայիր և ձեռքդ ըլլար ընտրութեանս նիւթ ընել զինքն իրաւամբ, ժամանակ պիտի ինդրէի քեզմէ՝ վրան մտածելու: Սակայն կամքդ կատարելու համար, առանց թագուհւոյն նախատիք գործելու, կը հպատակիմ, արքայդ իմ, գիտմանդ և ոչ թէ խօսքերուդ: Իմ սիրելի եղբորս անցոր տուր իմ ամէն իրաւունքներս, և թող Լաւորիկէի ազատութիւն ընտրելու մեզմէ մէկը: Այս է իմ ընտրածս:

ՊՐՈՒՍԻՍՍ. - Ինչպիսի՞ նուաստ հոգի. որպիսի մուկնութեամբ կուրցած ես կնոջ մի սիրոյն. ո՞վ վաս, կը նախադասն այս կինը նախաճարգդ աշխարհակալ ճոխութիւններուն և քաջութիւններովդ անոնց իստաճարգեցած պերճալի մրցանակներուն: Այսպիսի խայտառակութենէ մի ետքը արժանի՞ ես ապրելու:

ՆԻԿՈՄԻԿԻՍ. - Անանկ կը համարիմ որ փառք է ինձ քու օրինակիդ հետեւելու. դու ալ չես նախադասեր կին մի ինձի՝ որդւոյդ, որու ձեռքով այս ամէն պետութիւնները միացան քու տէրութեանցդ հետ:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Տեսա՞ր արդեօք որ այդ կնոջ համար հրածարիմ արբուճի թագէս:

ՆԻԿՈՄԻԴԷՍ. — Եւ դու ալ տեսա՞ր արդեօք որ միւս կնոջ համար ալ ես հրածարիմ քու թագէդ: Տէրու թիւններդ եղբօրս շնորհելովս՝ ինչ տուի անոր. իրաւունք ունիմ մահու ընէդ առաջ՝ պահանջել իշխանութիւններդ: Ներէ որ խօսք մի ըսեմ, թէ և անհաճոյ է արտաբերելը. թագաւորն իբրեւ սոսկական մարդ մի ինքն ալ մահկանացու է և կը մեռնի: Այն ատեն ժողովուրդներդ թագաւորի պէտք ունենալով, թերեւս ուզենան ընտրութիւն ընել իմ և իշխան եղբօրս մէջ:

Աբբայդ իմ, մենք երկուքս մեծ նմանութիւն չունինք իրարու, որ սուր աչքի պէտք ըլլայ՝ տարբերութիւնն իս զանազանելու. և անդրանկութեան հետեանդ իրաւունքը՝ յաճախակի այնչափ ազդեցիկ է, որ հետաւորը կանչել կու տայ՝ թագաւորական թափուր աթոռը բազմելու: Իսկ թէ որ ժողովուրդներդ զգացուածը քու դիտմանդ հետեւի, ե՛ս որ քու իշխանութեանդ լուծին հնազանդեցուցի շատ մի ազգեր, այն ատեն ես ալ կ'ընեմ ինձի համար այն բանն՝ որ քեզի համար ըրած եմ, թէ և քու Հռովմայեցիքդ նախանձարեկ ալ ըլլան:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Ես ալ գիտեմ ընելիքիդ դէմն առնել:

ՆԻԿՈՄԻԴԷՍ. — Այո, կրնաս առնել թէ որ հոռվմեական խորամանկութիւնը ձեռքովդ դո՛ւ ընել տայ Հռովմայեցոց գիս՝ քու արիւնջ. ապա թէ ոչ, և թէ քու պետութիւնդ Ատտալոսի յանձնուի, այնչափ ատեն իբրեւ ձեռքը պիտի մնայ քանի որ դու կ'ապրես: Իբրեւ զազանիք չեմ զրուցեր զայս քեզի. իրեն ալ կը զրուցեմ, որպէս զի կանխաւ գիտնայ իր ապագայն: Ահա նա կու գայ, և լսեց ըսածս:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Է՛հ, ապերախող, առանց արիւնդ թափելու՝ ես պիտի հաստատեմ զինքն ամրապինդ թագաւորական աւագութեան մէջ, և վազը . . .

ՏԵՍԻԼ ԶՈՐՐՈՐԻ

Պրուսիաս, Նիկոմիդիէս, Ատտալոս,
Փլաւիելիոս, Արասպ. — Պա՛նսնորդներ:

ՓԼԱՄԻՆԻՍՍ. — Թէ որ ինձի համար շարժած է բարկութիւնդ, ս'վ արբայ, իմ ընդունած նախատինքս թէ՛թե է: Կրնայ ըլլայ որ ձերակոյտն անկէջ զայրանայ. սակայն բարեկամներուս միջոցովը կարող եմ հանդարտեցնել:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Ես կը զգաստացնեմ զՆիկոմիդէս. և վաղն իսկ Ատտալոս պիտի ընդունի ինձեմ թագաւորական իշխանութիւնը. Պոնտոսի թագաւոր և իմ միակ ժառանգս պիտի ընեմ: Իսկ այս ապստամբին, այս գոռոզ արիասորտին գալով, Հռոմ քու և նորա մէջ դատաստան պիտի կտրէ եղած ծանր թշնամանքներուն: Կ'ուզեմ որ Ատտալոսի տեղ՝ Նիկոմիդէս պատանդ ըլլայ ի Հռոմ. և քեզի պիտի յանձնուի նա՝ ապահով տարուելու համար հոն, իր եղբայրը թագաւորութեամբ պսակուած տեսնելէն անիջապէս ետքը:

ՆԻԿՈՄԻԴԷՍ. — Զիս ի Հռոմ՝ պիտի զրկես:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Իրաւունքիդ համեմատ պիտի վարուին հոն հետդ: Գնա՛ գնա՛, խնդրէ՛ Հռովմէն քու սիրելիդ՝ Լաւորիկէն:

ՆԻԿՈՄԻԴԷՍ. — Կ'երթամ, կ'երթամ, տեր իմ, ուրովհետեւ այնպէս կը հրամայես. և ես, ո՞ն աւելի պիտի երեւնամ թագաւոր՝ քան թէ դու հոս:

ՓԼԱՄԻՆԻՍՍ. — Հռոմ գիտէ քու հռչակաւոր շատակութիւններդ, և այժմէն կը մեծարէ զքեզ:

ՆԻԿՈՄԻԴԻՅԱ. — Մի աճապարեր, Փլամինիոս. դեռ չեմ ի Հոոմ. եթէ քաջ մտածուի, Հոովմայ ճամբան վտանգալից է. և ով որ ինձի պիտի առաջնորդէ դեպ ի Հոոմ, ո՞ գիտէ թէ պիտի չմոլորի ճամբան:

ՊՐՈՒՍԻՍԱ. — Հրաման տուր, Աբասպ, որ նորէն տանին գՆիկովիդէս ի բանտ, և պահանորդներուն թիւը կրկնէ:

(Չինոչորները կը տանին գՆիկովիդէս):

Ա. Ատտալուս.

Իսկ դու, Ատտալուս, շնորհակալ եղիր Հոովմայ. և անդադար մտածէ որ քու իշխանութեանդ աղբւրը Հոովմէն ըլլալով, եթէ անոր պաշտպանութիւնը կորսնցընես, ոչինչ ես:

Ա. Փլամինիոս.

Երբէ ինձ, տէր իմ, որ թագուհւոյն ինձի յայտնած վշտին և ցաւին վրայ սրտաշոյղ տագնապաճ ըլլալուս, կ'երթամ միխթաբելու զինքը, և զքեզ Ատտալուսի հետ կը թողում:

Ատտալուս, նորէն կ'ըսեմ քեզի, շնորհակալու եղիր քու ապաւինիդ:

ՏԵՍԻՒ ՀԻՆԳԵՐՈՐԳ

Փրամինիոս, Ատտալուս:

ԱՍՏԱՂԱՍ. — Ինչ ըսեմ, տէր իմ, այսչափ յաջողութիւններէ ետքը, որ առաջնակարգ քաջասրտերու համար անգամ՝ անյուսալի են: Չէր առատաձեռնութիւնը չափ չունի. և ձեր գորովը՝ ձեր խոստմունքէն և իմ բաղձացածէս վեր են: Սակայն կը խոստովանիմ որ ինձի համար հօրս գահոյքը չէ գլխաւոր երջանկութիւնը: Խմ սրտիս մերձաւորը, զիս գիւթողը, Լաւողիկէն է, և թէ

անմեղ իղձերովս վաստակիմ զինքը: Թագաւորական բարձր աստիճանն որ զիս արժանաւոր կ'ընծայէ իրեն...

ՓԼԱՄԻՆԻՍԱ. — Պիտի չկակղըցնէ անոր սիրտը քեզի դէմ ունեցած ըմբոստութեանէ:

ԱՍՏԱՂԱՍ. — Տէր իմ, աբիթը կը փոխէ սիրտը. թող որ իր մահամերձ հօրը բացարձակ հրամանն է. և Հայաստանի թագուհին իր բերնովը կը խոստովանի որ ինքն ամուսին սահմանուած է Բիւթանիոյ թագաժառանգին:

ՓԼԱՄԻՆԻՍԱ. — Իրեն համար օրէնք չէ այս հրամանը. նա մանաւանդ ճիշդը խօսելով, այնչափ կը զօրէ՛ որչափ կը հաճի նա, թագուհին: Ինչ. միթէ պիտի սիրէ՞ զքեզ այն արքունի թագին շքեղութեանն համար, որ կը տրուի քեզի՝ յափշտակելով իրեն սիրած մեծ իշխանին գլխէն. թէ չէ՛ իր անձկալի պաշտպանէն զրկելուդ համար զինքը. և կամ՝ իրեն կործանմանը մի միայն սկիզբնաւորի ըլլալուդ համար:

ԱՍՏԱՂԱՍ. — Երբ հեռանայ իշխանն հոստեղէն, տէր իմ, ինչ կրնայ ընել Լաւողիկէ. ո՞վ նեցուկ պիտի կանգնի իրեն կռուոյն Հոովմայ և մեզի դէմ. քանիզ կը համարձակիմ ձեր կրկին անգամ օգնութեանը վստահանալ:

ՓԼԱՄԻՆԻՍԱ. — Գործերն երբեմն ուրիշ ընթացք մի կ'առնեն. չեմ կարող այժմէն երաշխաւորել յուսացածդ, զի չեմ ուզեր խաբել զքեզ:

ԱՍՏԱՂԱՍ. — Ակնկալութիւններս բոլորովին ոչնչացնել է այս, տէր իմ. և կարեկցութեան առարկայ մի կ'ըլլամ՝ քան թագաւոր, և թէ արքունի ապրօջս ձեր բարեկամութիւնը վերցընէ ինձմէ: Սակայն ընդունայն տեղը կը վրդովիմ. և Հոոմ անփոփոխ է: Հրաման չունին օգնութիւն մատուցանելու:

ՓԼԱՄԻՆԻՍՍ - Այժմ, ունիմ հրաման Ատտալուս իշխանին համար, այն անձին համար որ ի խանձարբոց սկեսալ Հռովմայ ճոցը աներ է: Սակայն Պոնտոսի թագաւորին համար նոր հրաման պէտք է:

ԱՏՏԱԼՈՍ - Նոր հրաման պէտք է: Ի՞նչ. հաւտաւրու բան է որ Հռոմ հակառակորդ կանգնի իր սանին, և իմ նորածին ոյժս նախանձորներ յարուցանէ Հռովմայ մէջ:

ՓԼԱՄԻՆԻՍՍ - Որպիսի կարծիքներու կ'երթաս, և ի՞նչ կը զրուցես:

ԱՏՏԱԼՈՍ - Մանաւանդ թէ դու զրուցէ ինձ թէ ինչ մեկնութիւն տամ ձեր հասարակապետութեան այս փոփոխամտութեանը:

ՓԼԱՄԻՆԻՍՍ - Հիմա մեկնութիւնը կու տամ ես, և կ'ուզեմ թօթափել մտքեդ վտանգալից վրեպակն որուն մէջ ինչալու վրայ ես:

Հռոմ որ կ'օգնէր յաջողութեանդ Լաւորիկեայ իւնդրոյն մէջ, աչք առած էր անիրաւութիւն գործել և անոր թագաւորական աթոռը քեզի շնորհել. իր առքեզ բարեկամութեան հարկն էր այս: Սակայն ուրիշ միջոցով Հռոմ զքեզ թագաւորեցուց. և իր փառքին անարատութեան հողը կ'ազատէ զինքն ասկէ ետքը այսպիսի բռնութիւն մի քեզի համար ի գործ դնելու ստիպմունքէն: Թող ուրեմն թագուհին բոլորովին ազատ, և ուրիշին նուիրէ սիրոյ իղձերդ: Հռոմ իր վրան կ'առնէ բու ամուսնութեանդ խնամքը:

ԱՏՏԱԼՈՍ - Իսկ եթէ պատահի որ Լաւորիկէ զիս սիրէ:

ՓԼԱՄԻՆԻՍՍ - Ուրիշ բան չըլլար ասիկայ՝ բայց եթէ զՀռոմ վտանգի մէջ դնել կամ նենդաւոր համարուելու և կամ բռնաւոր. սոյն ամուսնութիւնը կ'ա-

րատաւորէ իր փառքը: Իշխանդ, ալ մտքեդ վերցուր զայս, և թէ կ'ուզես խօսքիս նշանակութիւն տալ. իսկ թէ որ խորհուրդներս կ'արհամարհես, գոնէ առանց ճերակուտին հաւանութեանը մի սեւեռեր միտքդ սոյն ամուսնութեան վրայ:

ԱՏՏԱԼՈՍ - Բազում սիրոյ բազում ցրտութիւն փոխանակելը տեսնելովս, կ'ըսեմ. Հռոմ չսիրեր զիս. և կ'ատէ զՆիկոմիդէս. և երբ տեսնանացս կամակցութիւն կեղծեց, իր նպատակն էր զՆիկոմիդէս խորտակել, և ոչ թէ զիս բարձրացնել:

ՓԼԱՄԻՆԻՍՍ - Իջանք պատասխան չեմ ուզեր տալ քեզի՝ ապերախտութեանդ այս նախքնայ երախայրիքին համար. հետեւէ ուրեմն ինքնահաճ կամքիդ, թըշնամանէ բարեկամներդ. գերիշխան ես, համարձակութիւն ունիս ամէն բանի: Այլ այսոր պիտի հասկընաս թէ ինչ մեծութեան որ հասնելու վրայ ես, Հռոմ է հասցընողը. և թէ իրեն թիկունքը կորանցընելու որ ըլլաս, ոչինչ ես. թագաւորն իր բերնով ազդեց քեզի. բաջ յիշէ այս բաները:

ՏԵՍԻԼ ՎԵՅՅԵՐՈՐԴ

Ստուարոս :

ԱՏՏԱԼՈՍ - Ասանկ կը թագաւորէին, Ատտալուս, բու նախնիքդ:

Թագաւորի անուանը կը ցանկա՛ւ շատ մի տերեր ունենալու համար: Արքայի տիրոջսը սոյնօրինակ պայմանով տաղտկալի է ինձ: Եթէ տիրոջ պէտք ունինք, գոնէ մէկ հատիկ տէր ունենանք: Երկինք տուին մեզ տէր այնչափ մեծ և այնչափ վեհանձն, որ չենք թողուր և հանդուրժեր թէ Հռովմայեցուց գոհ երթայ: Յայտնի

ցուցընենք անոնց, որ աչք ունինք, և անտանելի լու-
ծէն ճողպրենք այս տեղերը: Որովհետեւ Հոովմայե-
ցոց ամէն գործն իրենց շահուն կը ծառայէ, և անտի-
լարեկամութիւնն կը յաղթուի իրենց քաղաքազի-
տութենէն, մենք ալ իրենց մեծութեանը նախանձորդ
եյնենք. և ինչպէս իրենք իրենց համար կը գործեն,
մենք ալ գործենք մեզի համար:

(Բնագրին մէջ 355 տող է այս Չորրորդ Հանդեսը):

ՀԱՆԴԵՍ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ՀԱՆԴԷՍ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

ՏԵՍԻԼ ԱՌԱՋԻՆ

Արսիւնոյ, Ատոսարս:

ԱՐՍԻՆՈՅԷ. — Առջնուց գուշակեցի ևս այս խոռ-
վութիւնը. և վախնալու բան մի չեմ տեսներ. Ինչպէս
մէկ վայրկենի մէջ կը բորբոքի, մէկ վայրկենի մէջ ալ
կրնայ մարիլ: Գիշերային մթութեամբ կ'աճի այս աղ-
մուկը. սակայն օրուան լոյսը պիտի ցրուէ զիշերուան
գոլորշիները: Ժողովրդեան աստամբելուն վրայ չեմ
այնչափ զայրանար, որչափ սրտիկ այն սիրով յամա-
ռիլը տեսնելուս, և անխորհրդաբար բռնկած անարժան
ցանկութեամբ՝ զքեզ արհամարհողին արհամարհանքով
չփոխարինելուդ: Ապերախտ տիկինէն վրէժ առ, և ե-
րեսէ ձգէ անգութը, բանի որ բազմն իրմէն վեր բար-
ձրացուց զքեզ: Իր գահոյքն և ոչ թէ աչքերը պէտք
էին զքեզ զօշոտել: Առանց իրեն պիտի թագաւորես
հիմա. Ինչո՞ւ համար ուրեմն սիրես զինքը: Աւելի հեշ-
տալի շղթաներու ասք նուիրէ սիրող: Եւ զի թագա-
ւոր ես, Ասիա ունի ուրիշ թագուհիներ, որոնք փո-
խանակ դաժանութեամբ նեղելու զքեզ ժամանակ պի-
տի շնորհուն քեզի անձինդ ընծայաբեր ըլլալու:

ԱՍՏՆԱԼՈՍ. — Սահայն, ո՞վ գշխոյ . . .

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. — Շատ աղէկ. համոզուիմ որ ընդունի լաւագիկէ սէրդ. այլ կը գուշակեն արդեօք թէ ինչպիսի թշուառութիւններ կը վախեմ որ պիտի ծնանին: Հպաստանի թագաւոր ընեկէն ետքն զքեզ, ինձի դեմ ունեցած ատելութեանն խկոյն զքեզ գործիք պիտի ընէ: Սահայն, ո՞վ արտուածք, իր վրեժխնդրութիւնն անով պիտի գոհանայ: Կրնաս գիշերներն անկասկած անցընել հոն. և իր սխալութիւնը պիտի չտայ ձեռքը սուր և թոյն իր սիրահարին վրէժն հանելու: Կայ բան որ մոլեգին կին մի շփոթէ:

ԱՍՏՆԱԼՈՍ. — Ինչպիսի սուտ պատճառներ առաջ կը բերուին, ճշմարիտ պատճառն ինձմէ ճածկելու համար: Հոռմ, որ շուգեր զօրաւոր թագաւոր մի տեսնել, վախցաւ Նիկոմիդեայի զօրութենէն. և կրնայ իմ վրաս ալ ոյժ կասկածիլ: Պէտք չէ որ ասկէ ետքը թագուհւոյ հետ ամուսնանայլու յաւակնութիւնն ունենամ: Թէ որ մեր տիրոջ՝ Հոռմայ տհաճելի ըլլալ չուզեմ, և զի ինքզինքս կորստեան մատնել է՝ եթէ զՀոռմ զայլաքցընեմ, լաւագոյն է հպատակիմ, որպէս զի նա աչք գոցէ թագաւորելուս: Գիտեմ թէ Հոռմայ խորին իմաստութիւնն ինչ միջոցներով մեծաբայլ կը դիմէ բոլոր աշխարհի ինքնակալութիւնը ձեռք ձգելու: Երբ պետութիւն մի սովորականէն վեր մեծութեան հասնի, պէտք է անմիջապէս որ իր անկմամբը Հոռմայ խեթն ու կասկածը վարատէ: Ո՛ր է աշխարհակալութիւն մի ընելը՝ թշնամանել է զՀոռմ, նոյնպէս անհամար բազումներ մէկ զլլաւ միայն հնադանդեցընելու. և այսպիսի ոճրագործութենէ մի ետքն ընդդէմ Հոռմայ մեծութեանը, արդարապէս է Հոռմայ պատերազմ բանալն այն յանցաւոր պետութեան դէմ: Հոռմայեցիք, որ կառավարելու արուեստին մէջ մարդկանց աւջիններն են, կ'ուզեն որ իրենց ձեռքին րակ ազգերն այնպէս ըլլան և վարուին՝ ինչպէս մենք ենք, կ'ուզեն այնպիսի գերիշխանութիւն ունենալ ամէն թագաւոր-

ներու վրայ, որ իրենց ինքնակալութիւնը միայն ծնայ անկախ:

Ազէկ կը ճանչնամ Հոռմայեցիները, գշխոյդ իմ. և տեսայ իրենց կասկածաւորով զԱնտիոքոս խորտակչնն, և զԿարբեդոն բանդեկնն: Չուզելով անոնց նման կործանիլ, յանձն կառնեմ խոնարհիլ, և տեղիք կուտամ այնպիսի պատշաճութիւններու, որոնց յաղթելու բաւական չեմ: Եւ պէտք է որ իմ անկարողութիւնս տեղիք տայ, զի կը տեսնեմ որ Հոռմայեցիք ձեռքը կը յանձնուի Նիկոմիդես: Այս ակամաւոր թշնամին իրենց բով ապահով գրաւական մի է իմ հաւատարմութեանս. առիծ մի է Նիկոմիդես իրենց ձեռքը, զոր պատրաստ են իմ վրաս յարձակել տալու:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. — Ես ալ այս խորհուրդը բեզի տալու միտքն ունէի. այլ ուրախ եմ յոյժ որ ինքիրենդ այս խոհեմ դիտաւորութիւնն ունիս: Ժամանակը կրնայ փոխուիլ. սահայն ջանացի՛ր վստահութիւն ներշնչելու այս նախանձոտներուն, որոնց պէտք ունիս:

ՏԵՍԷԼ ԵՐԿՐՈՐԳ

Փլալիելիոս, Այսիկոյի, Ատուարու:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. — Մեծ յաղթութիւն մի ընել է, տէր իմ, սիրահարն համոզելը խօսքիս մտիկ ընելու. կարողացայ իր պարտքին ճանաչմանը ճկել զԱտուարու. վերստացաւ նա իր անձին տիրութիւնը:

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ. — Դշխոյդ, արդեօք պիտի կարողանաս նոյնպէս՝ այս ժողովրդեան խելքը տեղը բերելու: Ազմուկը կ'աճի. ժամանակն է որ գու ալ գործես. ապա թէ ոչ, չըլլայ որ ետքը ուզես նէ ալ, անցած ըլլայ ուղելու ատենը: Մի՛ երեւակայեր թէ կը յաղթահարես ժողովուրդը՝ թող տալով որ զիտցածն ընէ, և բրածին

փոխարէնը չհատուցանելով: Հոով կրեց ատենօք այս յուզմունքները, այլ ձեր բռնած ճամբուն չհետեւեցաւ: Երբ պէտք կ'ըլլար հանդարտեցընել խառնիճազանձ ամբոխը, ճերակոյտը չէր խնայեր ոչ խոստմունք ոչ սպառնալիք, որով կուիրինալ բլրէն և Աւենդիւնեան լեռնէն կը ժողվէր կը բաշէր իր զօրքին ըմբոստ գուճարտակորոնց էջքը սաստիկ ահաւոր պիտի ըլլար, եթէ ճերակոյտն անոնց մոլեգնութիւնն աննշան սեպէր, և ուզենար թողուլ զանոնք իրենց խոսովութեան մէջ, ինչպէս կը թուի թէ կ'ընէք դուք այսօր ներկայ առթին մէջ:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Այս մեծ օրինակէն ետքը՝ խորհրդաճէն աւելորդ է. ճերակոյտին ըրածը կը ցուցընէ մեզի ինչ ընելիքնիս. և թագաւորը . . . Այլ ահա կու գայ նա:

ՏԵՍԻԼ ԵՐՐՈՐԴ

Պրուշիաս, Արսիկոյի, փլամիկիոս,

Ատուարու:

ՊՐՈՒՄԻՍԱ. - Չեմ կրնար ալ տարակուսիլ, տէր իմ, թէ ուսկից կու գայ այս արկածն որ հիմա ճաղեցաւ: Ապտամբներուն գլուխ կեցած են լաւօրիկեայ հետեւորդները:

ՓԼԱՄԻՆԻՍ. - Արդէն կասկածեր էի թէ իրեն նենգութեան մատը կայ այս խառնակութեան մէջ:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Ահա ասով կը վարձատրուին քու սերդ և քու խնամքդ:

ՓԼԱՄԻՆԻՍ. - Արքայդ իմ, գործելու է. և թէ որ խօսքիս մտիկ ընես . . .

ՏԵՍԻԼ ՉՈՐՐՈՐԴ

Պրուշիաս, Արսիկոյի, փլամիկիոս,

Ատուարու, Կրեմէ:

ԿԼԻՈՆԷ. - Ամէն բան կորուսեալ է, ո՛վ զշեղագիմ, եթէ անմիջական դարման չտարուի. բոլոր ժողովուրդը բարձրաբարբառ աղաղակներով զՆիկոմիդէս կ'ուզէ. և սկսաւ ինքնիրեն դատաստան կորել, զՄտարբատէս և զՉենոն յօշ յօշ սպաննելով:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Այլ եւս ուրեմն փախնալու չենք ժողովրդէն: Իր զոհերն յափշտակեց առաւ: Իր մոլեգնութեան ոճիքներն անոնց արեամբը պիտի սպառին. այս փառապանծ արդեամբը պիտի մտապարծի, և պիտի համարէ զՆիկոմիդէս ըստ ամենայնի գոհացած:

ՓԼԱՄԻՆԻՍ. - Եթէ այս խոսովութիւնն առանց զխաւորներու և առանց առաջնորդութեան ըլլար, կը համոզուէի՛ք թեզի պէս՝ հետեւանքէն շատ չփախնալու. ժողովուրդն անոնց մահուամբը կրնար կակղնալ հանդարտիլ: Սակայն պատրաստուած ճրագիր մի՛ այս կերպով չուշչանար. ընդ հակառակն կը դիմէ իր նպատակին՝ մինչև որ ձեռք ձգէ զայն. առաջին թափուած արիւնը կը սաստկացընէ ժողովրդեան կատաղութիւնը, ուժգին կը բուրբոքէ և անհնարին կը գրգռէ զայն, և կը մարէ ժողովրդական սրտերուն մէջ սպանութեան ստիկումը. և գթութիւննին ու արհաւիրքնին կը կուրցընէ:

ՏԵՍԻԼ ՀԻՆԳԵՐՈՐԳ

Պրուշխսս, փրատիկիտս, Ալսիկոյի,
Ատուարսս, կրիոնէ, Ալսասպ:

ԱՐԱՍՊ. - Ո՛վ արքայ, ամէն կողմէն ժողովուրդը բազմութեամբ կը դիմէ կու գայ. իսկ պահակապան զինուորներդ ետեւէ ետեւ կը թողուին կերթիման. և նոյն իսկ հոս արքունեաց մէջ լսուած խօսքերուն համաձայն, իշխանն երկայն ատեն պիտի չմնայ իմ ձեռքիս մէջ. ես այլ եւս պատասխանատու չեմ կրնար ըլլալ:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Երթանք, երթանք յանձնելու իշխանը, ժողովրդեան կաթողին սիրոյն մեծայարգ առարկայն: Հնազանդիւնք, տիկին, հաւատարմութեամբ ժողովրդեան, որ ինձի հպատակելէն ձանձրացած՝ կուզէ զՆիկոմիդէս իրեն թագաւոր դնել. և այս փոթորիկը խաղաղելու համար, պալատիս մէկ պատշգամէն գլուխը թռցընենք նետենք իրեն նոր հպատակներուն վրայ:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Ա՛հ, թագաւորդ իմ:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Ասանկ պէտք է Նիկոմիդէս յանձնուի իրեններուն. ով որ այս կերպով կուզէ զինքը, իրաւամբ այս կերպով կ'ընծայուի անոր:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Ա՛հ, տէր իմ արքայ, ասով ամէն բան կը կորսուի, և ժողովրդեան կատաղութեանը կը մատնուին սրտիդ հատորները, և կը համարձակիմ ըսելու որ վեհափառ աւերդ իսկ պիտի չըլլայ հոս ապահովութեան մէջ:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Ուրեմն յանձն առնելու է ինչ որ ժողովուրդը կը հրամայէ ինձ, և յանձնել իրեն զՆիկոմիդէս:

միդէս հանդերձ իմ թագովս. ուրիշ բան չմնար ինձ ընել. և եթէ ժողովուրդը զօրաւորագոյն է քան զիս, պէտք է տամ իրեն պաշտած կուռքին՝ կամ իմ արքունի գաւաղանս, և կամ մահ:

ՓԼԱՄԻՆԻՈՍ. - Եթէ մասամբ արգարացի ալ ըլլայ այս դիտումնդ, քեզի կ'իյնայ հրամայել որ իշխանն սպաննուի. իր կենաց վրայ իշխանութիւն մնացած է քու վրագ. Նիկոմիդէս սպառնալու է Հոովմայ, և այլ եւս քու օրդիդ չէ. ես պէտք է յիշեցընեմ զայս, երբ հայրը կը մոռնայ: Մեր իրաւունքն յափշտակել է իրեն կենաց վրայ որոշումն ընելը. պարտաւորեալ եմ ճերատիտին համար տալ, ուստի չեմ կրնար հաւանութիւնս տալ սպանութեան: Իմ ցոկանաւս հոս նաւահանգստին մէջ է պատրաստ ճամբար կենելու. և պալատէն մինչեւ հոն գաղտնի դուռը կը հանէ: Թէ որ միտք ունիս զՆիկոմիդէս սպաննել տալու, հաճութիւն տուր որ ես մեկնիմ. թոյլ տուր որ իմ երթման ճանչցընէ ամենուն որ Հոովմայ տուած խորհուրդներն արգարագոյն են և քաղցրագոյն. և մի հարկադրեր զՀոովմայ առջև իր պատանդին զենումը տեսնելու ամօթալի նախատիւրին:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Բսելիքիս մտիկ պիտի ընե՞ս, արքայդ իմ, և կրնամ խօսիլ:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Քու բերնէդ ո՛ր և է խօսք զիս չվերաւորեր. խօսէ:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Երկնք կ'ազգեն ինձ խորհուրդ մի, որով կը յուսամ գոհացընել զՀոովմայ և քեզի չըլլալ անհաճոյ:

Թէ որ գեսպանը պատրաստ է մեկնելու, կրնայ այս վայրկենիս առանց դժուարութեան հետն առնել իր պատանդը. գաղտնի դուռը մեզի նպաստաւոր է: Սակայն աւելի եւս դիւրացընելու համար սոյն գործը, դու երեւցի որ ժողովրդեան, և իրեն բարկութիւնն իրաւացի

ձեւացոր, և քեզի հետ բանակցութեան մտնելու համարձակեցընելով գոհացոր ամբողջը ժամանակ անցընել տուր անոնց, որպէս զի ցոկնանաւն հետանայ ազատի վտանգէն անոնց յուսոյ առարկայն մէկտեղ տանելով: Եթէ ժողովորդը պալատին վրայ յարձակի, և չգանայ Նիկոմիդիէսը, անոնց պէս զարմանք և այլայլութիւն կեղծէ. ամբաստանէ զՀոսի, և վրէժխնդրութիւն խոստացիր անոնց դէմ, որ Հոսիմայ հետ խօսքը մէկ ըրած են: Յետոյ երբ առաւօտը լուսնայ, մարդ կը զրկես և կը յուսացընես իշխանին վաղընդփոյթ դարձը: և կամ հազարումէկ արեւելքներ կը հանես քեզէն, սոյն ճարտարարուեստ հնարքն յաջողութեանն համար: Որամիկն որչափ հիացումն ալ ցուցընէ այսօր իշխանին վրայ, ո՛ր և է շարութեան ձեռք չզարներ՝ քանի որ Նիկոմիդիէսի վիճակին վրայ վախ ունի, և քանի որ անգուտ համարի ընելու ջանքը: Ընդհակառակն հոս մնալով, Նիկոմիդիէսի ազատութեան շատ դիւրին է. և եթէ ձեռք ձգեն զայն, արքայդ իմ, պէտք է գուալ ես ալ փախչինք: Եթէ ժողովորդը տեսնայ զիշխանն իրեն առաջնորդ, պիտի թագաւորեցընէ զնա. դու ալ կը գուշակես զայս:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Ա՛հ, կը խոստովանիմ, տիկին, որ երկինք այս խորհուրդը ներշնչեցին մտքիդ մէջ:
Ա.՝ Փլաւիելիս. Տէր իմ, ասկէց լաւագոյն կարգի դրուած առաջարկ մի կրնայ գտնուիլ:

ՓԼԱՍԻԿԻՍ. - Թի՛ կեանքդ, թէ փառքդ և թէ ազատութեանդ կ'ապահովէ. թող որ զլաւորիկէ ալ ունես պատանդ: Սակայն եթէ ժամանակ կորսնցընէք, ամէն յոյս կը կորսուի:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Ուրեմն ալ ատեն չկորսնցընենք. շիտակ երթանք անոնց:

ԱՐՄԻՆՅԵՆ. - Հետոյ Արասպը միայն և երեք զինուոր առ. մի գուցէ եթէ շատուոր ըլլան, մէջերնին մատնիչ մի գտնուի: Ես կ'երթամ ձերբակալելու զլատորիկէ: Իսկ դու, Ատտալոս, ո՛ւր կը վազես:

ԱՍՏԱԼՈՍ. - Ես ալ կ'երթամ իմ կողմանէս ապրտամբած ժողովրդեան խրոխտանքը շողջորթելու, և բու հնարքիդ վրայ ուրիշ հնարք մի աւելցընելու:

ԱՐՄԻՆՅԵՆ. - Քաջ խորհէ որ իմ և բու ապագայն միացած են, և թէ բու շահդ միայն զիս վտանգի մէջ կը դնէ:

ԱՍՏԱԼՈՍ. - Կամ կը մեռնիմ, տիկին, կամ զքեզ կ'ազատեմ վտանգէն:

ԱՐՄԻՆՅԵՆ. - Գնա՛ ուրեմն: — Ահա Հայաստանի թագուհին:

ՏԵՍԻԼ ՎԵՅԵՐՈՐԴ

Սյախնոյի, Լաւոյիկի, Կլիոնի:

ԱՐՄԻՆՅԵՆ. - Մեր թշուառութեանց պատճառ եւ որդն անպատիժ պիտի մնայ:

ԼԱՌՈՂԻԿԻ. - Չէ, տիկին. և թէ որ գոնէ քիչ մի փառասիրութիւն ունենայ, ես հիմակուրէն կ'ապահովեմ զքեզ իրեն պատժուելուն:

ԱՐՄԻՆՅԵՆ. - Դու որ գիտես իրեն ոճիրը, հրամայե՛ պատիժը:

ԼԱՌՈՂԻԿԻ. - Թագուհւոյ մի համար քիչ մի նուաստանալը բաւական է. արդէն բաւական մեծ պատիժ է իր մեքենայութեան պարսպ ելնելը:

ԱՐՄԻՆՅԵՆ. - Չբուցի՛ որ ի պատիժ իր յանդգնութեան պէտք է քաշել հանել ճակուէն թագաւորական ապարջը:

ԼԱՌՈՂԻԿԻՅ՝ - Վեհանձներն ասանկ չեն գործեր-
երբ յաղթող են, զիտեն մոռնալ, և ամօթահար միայն
կուզեն տեսնել իրենց թշնամիները:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ՝ - Բսել է թե ո՞վ որ կրնայ խօսքիդ հա-
մոզուել, քիչով կրնայ գոհ ըլլալ:

ԼԱՌՈՂԻԿԻՅ՝ - Երկնք բուռն հոգի շուռաւ ինձի:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ՝ - Նպատակներն իրենց արքային դեմ
ուսքի հանելը, անոնց ամենուն ձեռքը սուր և հուր
տալը, և մինչև ի թագաւորական պալատը մղել լիբ-
բերը, դու թեթեւ բռնութիւն կ'անուանես:

ԼԱՌՈՂԻԿԻՅ՝ - Իրարու միտքը չենք հասկընար, ո՞վ
զշիտյ, և կը տեսնեմ որ իմ քեզի համար ըսածս, դու
իմ վրաս կը հասկընաս:

Ես ինձի համար վախ մի չունիմ. և եկայ հոս զքեզ
փնտելու որ պաշտպանութեան ներքեւ առնեմ, որ-
պէս զի արհամարհուելու վտանգի մէջ շինայ թագա-
ւորական վեհափառութիւնդ մեծ ժողովրդեան մի զայ-
րութէն: շոս կանչել տուր թագաւորը, հոս կոչէ քու
Ստտալոսդ, որպէս զի անոնց արքունի բարձր աստի-
ձանը կարենամ պահպանել. որովհետեւ զայրապին ամ-
բոխը կրնայ նախատանքով վարուել հետերնին:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ՝ - Ո՛ւր տեսնուած է գոռովութեանդ
հաւասար ամբարտաւանութիւն մի: Գու որուն ձեռքով
այս ամէն շփոթութիւնները ծագեցան. դու որ այս
պալատին մէջ իմ գերիս ես. դու որ արեամբդ պիտի
հատուցանես իմ աւագութեանս դեմ անզգամած ոճիրդ,
գու դեռ այնպիսի յանդուգն համարձակութեամբ կը
խօսիս հետս իբրև թէ քեզմէ գթութիւն խնդրելու
վիճակին մէջն ըլլայի:

ԼԱՌՈՂԻԿԻՅ՝ - Այսպէս ճոխաբար ինձի հետ խօ-
սելու յամառիդ, տիկին, կը յայտնէ թէ չես ուզեր

աչքը բանալ և տեսնել թէ հոս հրամայոյն ես եմ, և
թէ երբ և հաճիմ զքեզ ինձ կը գոհեմ: Եւ այս մեծ
վրոյնն ոճիր մի համարիր ինձ, ժողովուրդը յանցաւոր
է, և ետրը հպատակներուդ ամէն մէկ խռովարար ա-
զազակները մէյմէկ ծանր մեղանք են: Սակայն ինձի որ
թագուհի եմ, և քեզի յաղթելու համար մեր կռուոյն
մէջ ապստամբներ հանեցի քեզի դեմ, պիտի գիտնաս
որ պատերազմական իրաւունքով ներեալ է վտարան-
ջութիւն բորոքելը թշնամիներուն մէջ: Եւ դու որ
ամուսինս ձեռքես կը յազդտակես, իմ թշնամիս ես:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ՝ - Քաջ է թշնամիդ կ'ըլլամ, տիկին.
և ինչ ալ որ պատահի, եթէ ժողովուրդն պալատին
դռները խորտակելով ներս խուժէ, օրերդ լմեցած են,
ինձէն զխօսիր:

ԼԱՌՈՂԻԿԻՅ՝ - Բսածդ կատարելու կարող պիտի
ըլլաս. ապա թէ ոչ, թագաւորներուդ համայն արեան
ճաղաղէքներն իմ գերեզմանիս վրայ խեղոյն պիտի թա-
փին: Բայց ու՞նիս դեռ արեւօք քովդ ուրիշ Մէտրո-
բատէաներ և ուրիշ Չենոններ. չես վախնար որ բազր
սպասաւորներդ վաստըկուած ըլլան իմ գաղտնի հնար-
ներոյս. կան մէջերնին այնպիսիներ որ իրենք զիրենք
մատնեն, և կեանքերնէն սյնչափ ձանձրացած ըլլան՝ որ
քեզի հնազանդին:

Ես ձեր Բիւթանիոյ վրայ թագաւորել չեմ ուզեր.
Նայաստանի ճամբան միայն բացէք իմ առջեւ. և թէ
որ կուզէք թշուառութիւննիդ վայրկեանի մը մէջ լմեցած
տեսնել, ինձի դարձուցէք իմ ամուսինս, զոր պարսպ
սեղը ձերրակալեր էք:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ՝ - Պետք է երթաս չոտվմայ ճամբուն
վրայ առնես զինքը. փլամինիոս հոն կը տանի զՆի-
կովիդէս, և ինքը կրնայ դարձնել զանիկայ քեզի. այլ
աղէ փութա՛, և քաջ թիովարել տուր. զի իրեն ցոպա-
նան արդէն բաց ծոյն էլած է:

ԼԱՌՈՂԻԿԻՅ՝ - Ա՛հ, թէ որ հաւատայի ըսածիդ...

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Մի՛ բնաւ տարակուսիր, տիկին:

ԼԱՒՈԴԻԿԷ. - Փախիր ուրեմն մուկդին զայրութէն որ սրտիս կը տիրէ. այսպիսի ապիրատութեան դժընգակ հարուածէն ետքը, ոչ յարգանք և ոչ վեհանձնութիւն կը մնայ ալ իմ վրաս:

Այլ մանաւանդ կեցիր հոս իրրեւ պատանդ իմ քովս, մինչեւ որ իմ ձեռքերս շղթաներէն ազատեն իշխանը: Պիտի երթամ մինչեւ ի Հոռոմ բոլոր քուհպատակներուդ հետ, և բոլոր իմիններուս հետ, իր կապանքները խզելու: Իրաւամբ կ'ըսէր Աննիբաղ թէ յիմարութիւն է կարծելը թէ կարելի է Հոռովմայ յաղթել իտալիայէն դուրս: Կ'ուզեմ որ տեսնէ զիս Հոռոմ իր պետութեան կեդրոնին մէջ՝ միլիոն մի բազուկներ իմ սրամտութեանս օգնական առած, և յուսահատութեանս ներքեւ նուաճելով իր բռնաւորութիւնը...

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Կ'ուզէս ուրեմն, վերջապէս, թագաւորել Բիւթանիայ վրայ. և այսպիսի կատաղութեամբ ալեկոծուած ատենդ, թագաւորը կ'ընայ թողուլ որ իրեն տեղը թագաւորես:

ԼԱՒՈԴԻԿԷ. - Պիտի թագաւորեմ հոս, տիկին, և առանց նախատիք ընելու իրեն: Քանի որ թագաւորն յանձն կ'առնու թագաւորի պատկեր միայն ըլլալ, ինչ փայլծն է իրեն թէ որո՞ւն հրամանները կը քալեն հոս, և թէ իրեն տեղը Հոռովմայիցիք են թագաւորողն թէ ես: — Սակայն ահա երկրորդ պատանդ մի կու գայ ինքդինքն իմ ձեռքս յանձնելու:

ՏԵՍԱԿ ԵՌԹՆԵՐՈՐԿ

Այսինոյն, Լաւոյիկի, Ատապրս, Կիւնի:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Ատապրս, իմացա՛ր թէ ինչ կերպով ես քաշուեցան:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Ա՛հ, դշխոյր:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Խօսէ:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Բոլոր աստուածներն ի բարկութիւն գրգռուած՝ դահալիժիցին զմեզ շարագոյն աղէտներու մէջ: Իշխանը փախած է:

ԼԱՒՈԴԻԿԷ. - Ասկէ ետքը մի փանար, տիկին. վեհանձնութիւնը նորէն սրտիս մէջ պիտի տիրէ:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Ատապրս, կը զուարճանաս՝ զիս տաքնապէցընելով:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Եւ ոչ իսկ անտի յուսով խարէ ինքդինքը: Դժբաղդն Արասպ իր սակաւաթիւ զինովը՝ տարեր էր արդէն զՆիկոմիդէս մինչեւ ի կեղծեալ դուռը. դեպքանն արդէն անցեր էր դոնէն, և ահա յանկարծ դաշոյն մի Արասպի սիրտը մխուելով, զիսթաւալ տապալելց զինքն իշխանին առջև: Արասպի արձըկած ազաղակէն, իր հետեւորդներն խնդրի ի փախուստ դարձան, նոյնպիսի փորձանքի պատահելու փախէն սարսափահար:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Եւ ո՞վ կրցաւ դաշոյնով զարնել զԱրասպ այն գրան մէջ:

Նիկոմիդէս

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Տան կամ տասուերկու զինուորներ որ կը կեղծէին թէ դրան պահպանութիւն կ'ընեն. և իշխանը...

ԱՐԱԻՆՈՅԷ. - Ա՛հ, որդիս. ինչպէս ամէն տեղ մասնիչներ կան. որչափ քիչ են տէրերնուն հաւատարիմ հպատակները: Սակայն ուսկից խնացար դու այս մեծ արկածը:

ԱՏՏԱԼՈՍ. - Արասպի ընկերներէն, և հոգեւորք Արասպէն: Սակայն լսէ՛ դեռ այն որ յուսահատութիւն կ'ազդէ յիս:

Ես վաղեցի թագաւոր հօրս քով՝ աջակից ըլլալու համար. սակայն ժամանակն անցեր էր. արքայն ավիշած՝ սարսափէն բոլորովին տիրուէր էր, և փոքր նաւակի մի մէջ մտեր՝ կը ջանար հասնելու հոռոմայեցւոյն, որուն վախն ալ թերեւս նուազագոյն չէր:

ՏԵՍԻՒԼ ՈՒԹԵՐՈՐԳ

Պրոշախա, Փրամիևիոս, Սյախևոյէ,
Լաշոյիկի, Ատուարոս, Կրեռնի:

ՊՐՈՒՄԻՍԱ. - Ոչ, ոչ. երկուքնիս ալ դարձանք այս տեղ՝ բու վառքիդ պաշտպան կենալու, կամ աչքիդ առջև մեռնելու:

ԱՐԱԻՆՈՅԷ. - Մեռնիք, մեռնիք, տէր իմ, և թըլ-նամեաց գազանութեան բացարձակ իշխանութիւնէն ազատեմք զմեզ. չսպասենք անոնց հրամանին, և չթողնենք անոնց մեր վիհակին վրայ որոշելու պատիւը:

ԼԱՒՈՒԻԿԷ. - Այս յուսահատութիւնդ, տիկնի՛ մեծագոյն նախատիք է վեհանքն իշխանին՝ քան ինչ

որ ի նոսր զրկելովդ նախատեցիր զինքը: Գու կը ճանչնաս զինքը. և որովհետեւ ամուսնութեան խոստումն առած է, պետք է համոզուիս որ ինձի արժանի է իշխանը: Պախարակելի կը հրապարակեմ զինքն, եթէ վեհանքնութեամբ չգործէ, թէ որ համարմանս առաւելութեան համեմատ չվարուի, թէ որ իր սիրան անվտիտիս չհանդիսացնէ: — Այլ նա կեցնի կու գայ հոս. տեսէք թէ արդեօք զինքը չե՛մ ճանչցած:

ՏԵՍԻՒԼ ԻՆՆԵՐՈՐԳ

Պրոշախա, Նիկոլայէս, Սյախևոյէ,
Լաշոյիկի, Փրամիևիոս, Ատուարոս, Կրեռնի:

ՆԻԿՈՄԻԴԷՍ. - Ամենուրեք խաղաղ է, արբայդ իմ. զիս տեսածնուն պէս՝ մէկ վայրկենի մէջ խոտովայոյ խառնիճաղանճն իսկոյն հանդարտեցաւ:

ՊՐՈՒՄԻՍԱ. - Ի՞նչ. կու գաս, ո՛վ ապստամբ, մինչև և պալատիս մէջ յոխորտալու իմ վրաս:

ՆԻԿՈՄԻԴԷՍ. - Ապստամբի անունն ոչ երբէք պիտի ունենամ: Չեմ եկած հոս իրրեւ գերի՝ շղթաներուս խորտակմամբը բու ատելութիւնդ նշաւակելու: Այլ կու գամ իրրեւ ճշմարիտ հպատակ անդորրութիւնս տալու. քեզի որ ուրիշ հոգեբով անպատեհնը տեղը վրդոված էիր: Միտքս այն չէ որ նոսրմայ վրայ ոճիր մի նետեմ. նոսրմայ տիրապետելու գժուարին արուեստին օրէնքին կը հետեւի. և նոսրմայ դեպքան իր պարտքը կը կատարէ, երբ մեր մեջ հոգեբով անպատեհնը երկուքի բաժնելու կը հետամտի: Սակայն թող մի տար որ նոսր գրեկ բռնագատէ այս բաժանման. վերստին շնորհէ ինձ բու սէրդ, որպէս զի նոսր քեզմէ վախնայ. ներէ՛ ժողովըրդեանդ, որ իմ աղէտքիս ուժգին կարեկցութիւն ցըցուց:

ներէ՛ ոճրին, որ ամբոխն անհրաժեշտ սեպեց, և որ օգտակար արդիւնք պիտի յառաջ բերէ:

Եւ դու, գշխոյդ, դու ալ թողութիւն պարզեւէ՛ ժողովրդեան, և շնորհէ՛ ինձ որ մինչև ի մահս քու բարութիւնդ մեծարեմէ՛: Գիտեմ թէ ինչ պատճառաւ ինձի մեծապէս հակառակ ես. մայրենի սիրովդ կ'ուզես տեսնել եղբորս թագաւորելը, և ես պիտի օգնեմ այս դատարութեանդ, թէ որ յանձն կ'առնես որ ինքը թագաւորութիւնն ստանայ իմ ձեռքով: Այո, դեռ ուրիշ աշխարհակալութիւններ կը պարզէ Ասիա իմ բազուկներուս առջև, և անոնցմով պսակելու զԱտտալոս՝ ես յօժարակամ պատրաստ եմ. միայն հրամայէ՛, որոչէ՛ որ աշխարհն, և ես անոր արքունի թագը կը բերեմ քեզի:

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Յաղթութիւնդ մինչև այն կէտը կը հասցընես, տեր իմ, որ կեանքս և փառքս ձեռքիդ մէջ ըլլալով, ուզես իմ սրտի մէջ ալ յաղթանակելի հօրեղ յաղթականի պերճապանձ փառասիրութեամբ: Այսքան առաքինութեան առջև չեմ կրնար սիրտս փակել, որ անհամբեր կը փափագի քեզի անձնատուր ըլլալու. վաստակած երես թագաւորութիւններուդ վերայ աւելցոր այս յաղթանակն ալ, և ես ալ երկրորդ որդի մի վաստակած պիտի համարեմ զքեզ:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. - Իս ալ կ'ըլլամ անձնատուր, տիկին, և կ'ընդունիմ որ այսչափ մեծաշուք որդի մի ունենաս իմ մեծադոյն փառքս է: Սակայն խնացոր մեզի, իշխանդ, թէ այս բաղդը հաճօքներէն դոր կ'ընդունինք՝ որո՛ւ պարտական ենք քու առ մեզ շնորհուիլը:

ՆԻԿՈՄԻԳԷՍ. - Այո մեծ հարուածն տուողը ծածկեց ինձե՛ իր դէմքը. սակայն իրբու գրաւական խնդրեց ինձե՛ իմ ազամանդեայ մտառնիս, և վաղը պիտի բերէ զայն հաս:

ԱՍՏՆԱՍ. - Կ'ուզես, տեր իմ, ձեռքես առնուլ մատանիդ:

ՆԻԿՈՄԻԳԷՍ. - Ահ, թայլ տուր ինձ որ վեհանձնութեան այս մեծ նշանակովդ հաւատեմ համարին եղբորս երակներուն մէջ թագաւորի հարազատ արին ընթանալը: Ոչ է նա ասկէ ետքը Հռոմէայեցոց փառասէր զերին, այլ ազատել է մեծագին արեան մի: Ո՛վ եղբայր իմ, դու իմ երկաթներուս հետ ուրիշ բազում շղթաներ ալ փշրեցիր, թագաւորին երկաթները, թագուհւոյն կապանքներն, իրեններն և բուկիները: Սակայն ինչո՞ւ անձդ ծածկեցիր՝ ամբողջ պետութիւնը փրկած ատենդ:

ԱՍՏՆԱՍ. - Ծածկեցի զիս, որպէս զի առաքինութեանդ պայծառագոյն փայլը տեսնեմ. որպէս զի թողում անոր մեր անիրաւութեան դէմ միայնակ կառելու, և իմ թէթեւ ճառալուծեամբս միտքդ վերադեցընեմ. և կարճ ըսելով, վրէժ առնելու համար կամ քեզմէ կամ ինձմէ, եթէ տեսածներուս վրայ սխալ դատումն ըրեր եմ:

Սակայն, գշխոյդ իմ . . .

ԱՐՄԻՆՈՅԷ. - Բաւական է. այս է ան այն հարքն որ խոստացեր էիր ի նպաստ ինձ, և որ դարձուցիր ինձի դէմ:

Ա. Նիկոմիդէս.

Իշխանդ, սիրտս զոհ է առաւելապէս որ որդիս՝ իմ արինս՝ դիմացն առաւ իմ գործած շարքիս:

ՆԻԿՈՄԻԳԷՍ. Ա. Փլամիեիս. - Առանց պատ ի պատ խօսքերու, տէր իմ, ո՛ր և է մեծահոգի անձն երբանիկ պէտք է համարի ինքզինքն հռոմէական բարեկամութիւնն ունենալու: Սակայն ասկէ ետքը ալ չենք ուզեր այն խիստ լուծն որ Հռոմ կ'անցընէ միշտ թագաւորներու պարանոցը. մենք բարեկամութիւնիդ կը խնդրենք, այլ առանց զերութեան. ապա թէ ոչ, թշնամւոյ անունը շատ անտանելի պիտի չերենայ մեզ:

ՓԼԱՄԻՆԵՐՈՍ. Ա. Նիկոմիդէս. - Ծերակուտին կ'ընայ վճիռ տալ այս բանիս. սակայն կրնամ այսչափն

իրեն կողմանէ խոստանալ, իշխանդ, որ էթէ ոչ բարեկամութիւնն, այլ Հոովմայ համարումը պիտի ունենաս, զոր իրաւունք ունի պահանջելու վեհանձն ոգիդ. և թէ որ իբրեւ ընտիր բարեկամ չընդունի գրեզ, գոնէ իբրեւ պանծալի ոսոխ մի պիտի սեպէ:

ՊՐՈՒՍԻԱՍ. — Իսկ մենք որ գեղեցիկ զբաւականաւ մի միացանք իրարու հետ, պատրաստենք վաղուան համար՝ պաաշանաւոր զոհեր. և հայցենք աստուածներէն, մեր գերագոյն տէրերէն, որ մեր բարեբախտութիւնը լիտլի ընէ Հոովմայեցոց բարեկամութեամբ:

(Բնագրին մէջ 376 տող է աշս Հիկեբորդի ևս վերջին Հանդեսը):

Վ Ե Ր Ջ

« Ազգային գրադարան

NL0318080

6265